

RAHVUSARHIIV

2011

2012

Rahvusarhiiv 2011–2012

Koostanud Tõnu Tannberg
Toimetanud Helina Tamman

*Artiklite algust kaunistavad pärgamendid on pärit ajalooarhiivi kogust
ja digiteeritud Ennistuskogas Kanut
Eesti mäluasutuste pärgamendikollektsioonide digiteerimise projekti käigus.*

ISSN 2228-1002

RAHVUSARHIIV

2011

2012

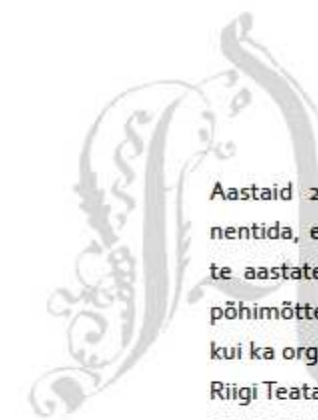
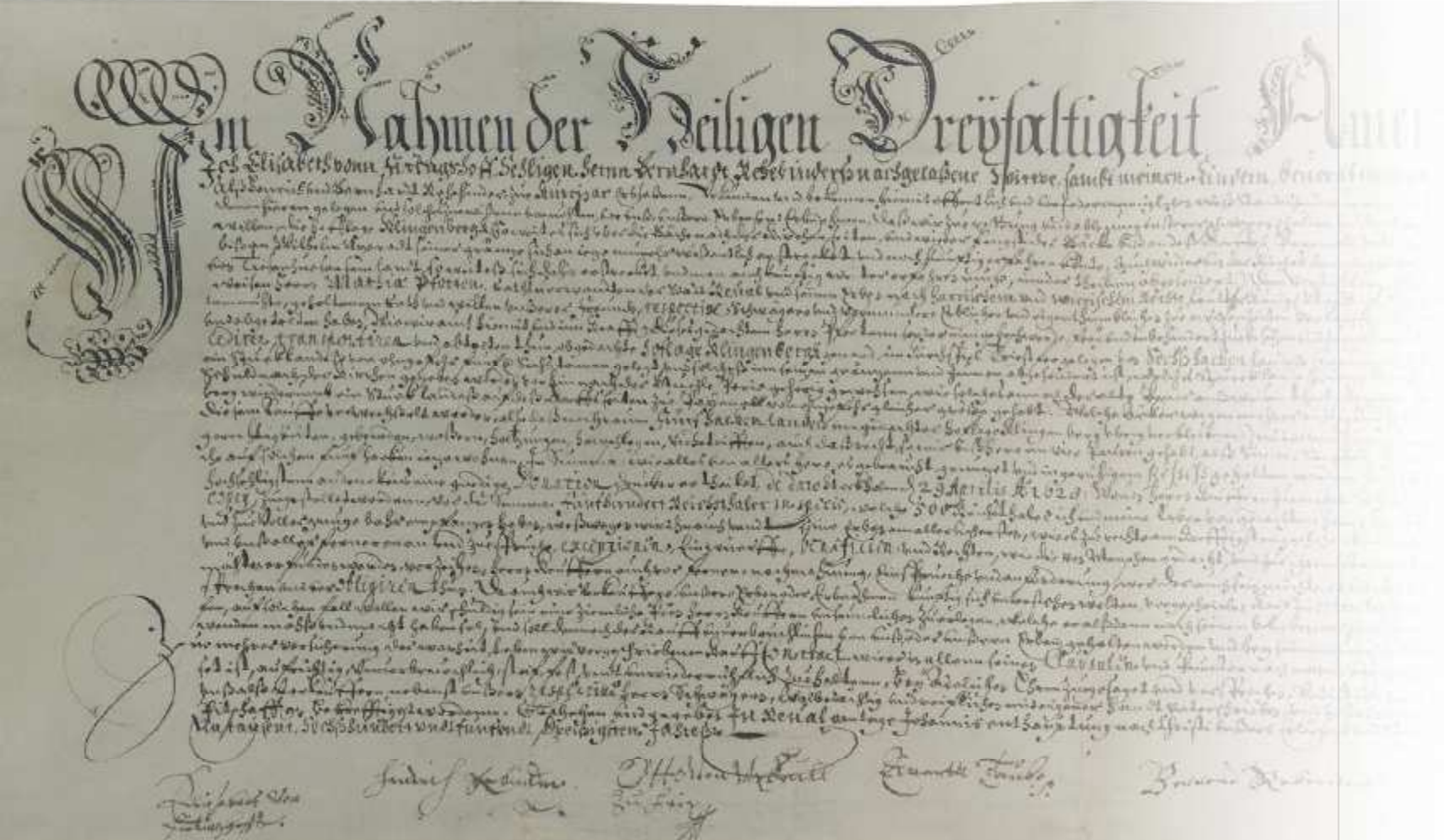
Tartu 2013

PRIIT PIRSKO	Rahvusaarhiiv aastatel 2011–2012 The National Archives of Estonia in the years 2011–2012	7 10
TOIVO JULLINEN	EAG, DLM ja ICA — valitud noppeid viimase paari aasta välisaktiivsusest	13
LAURI LEHT	Sammud digitaalarhiivi loomisel	19
HANNO VARRES	Hindamisest — laiemalt ja kitsamalt	23
SINDY PÜSSA	Digitaalne algus — Eesti Vabariigi loomist ja iseseisvuse taastamist kajastavate dokumentide digiteerimine	29
INDREK KUUBEN, KADRITOOMING	Kaartide infosüsteem — rohkem ja uhkem	33
STEN OJA	Fotode digiteerimine	37
RUTH TIIDOR	Eesti mäluasutuste pärgamendikollektsioonide <i>saagastamine</i>	41
MAIOLD KAUS	Originaalvideote ja filmide kasutuskooptate ning nitroalusel kroonikafilmide digiteerimine filmiarhiivis	45
HEDVIG MÄE	Digiteerimistellimused riigiarhiivis	49
IVITOMINGAS	Filmiaasta filmiarhiivis	55
BIRGIT KIBAL	Unustatud suurmees Nikolai Köstner Bulgaaria-Eesti ühisnäitusel	59
LIINA LÕHMUS, MAIVE MÜRK	1812. aasta sõja lood ajalooarhiivis	63
TIINA HIRV	ArhiiviÕÕ	67
RUTH TIIDOR	Eesti-Läti-Briti koostööpublikatsioon «Arhiivimaterjalide kahjustuste atlas»	71
GRISTEL RAMLER	Eesti Arhiivi Ühendriikides kogude kirjeldamine IHRCs	75
KERSTI LUST	SHIP «Laevavrakid: digitaliseerimine ja avatud ligipääs mereajalooallikatele»	79
KRISTINA TERAL	Ajalooarhiivi kaardikogu ja Vahi tänava kaardihoidla	83
JAAN LEHTARU	Ajalooarhiivi klaasnegatiivide kogu ettevalmistamine digiteerimiseks (2010–2011)	87
	AUTORID	93
	KRONOLOOGIA	95
	PUBLIKATSIOONID	107
	STATISTIKA	108
	STRUKTUUR	110
	KONTAKTID	112

EAA 1-1-99

Priit Pirsko

Aastaid 2011 ja 2012 tagantjärei mõttes tuleb nentida, et tegemist oli tegevusrohkete ja edukate aastatega. Eesti arhiivinduses leidis aset mitu põhimõttelist ümberkorraldust, seda nii õiguslikus kui ka organisatsioonilises plaanis. 21. märtsil 2011 Riigi Teatajas avaldatud arhiiviseadus jõustus 2012. aasta algusest, seega võib vaadeldavat perioodi kirjeldada kui seadusest tulenevate muudatuste ettevalmistamise ja elluviimise aega. Täna saab täie kindlusega nentida, et uus seadus on esimesele tuleproovile edukalt vastu pidanud ja plaanitud muudatused end õigustanud.

Põhimõtteline pööre toimus arhiivinduse põhi-teemas — otsustamises info väärtuse üle. Hindamise esmatasandina käsitletakse nüüdsest arhiivimoodustaja olemust ja funktsioone, seega makrohindamine on astunud mikrohindamise asemele. Niisiis lähtutakse nüüd Eestiski arhiiviteoorias üldiselt omaksvõetud arusaamast, et oluliste funktsioonide täitmisel oluliste asutuste poolt ladestub ka arhiiviväärtuslik teave — arhivaalid.

Makrohindamine on õigupoolest ainus võimalus tulla toime infoajastul, kui seisame silmitsi tõsiasiaga, et igal aastal tekib hinnanguliselt 60% rohkem uut digitaalset teavet kui eelmisel aastal. Tihti on uuenduste läbiviimine asutuse põhifunktsioonide täitmisel seotud riskide ja tagasilöökidega ning seda üllatavam on siinkohal nentida, et üleminek makrohindamisele kulges tõrgeteta. 2012. aasta lõpuks oli rahvusarhiivi poolt hinnatud 495 asutuse dokumendid ehk ligi 2/3 kokku 801 arhiivimoodustajast. See tõsiasi osundab arhivaaride professionaalsele küpsusele, samuti ümberkorralduste kvaliteetsele kavandamisele.

Muudatused rahvusarhiivi organisatsioonilises ülesehituses on jätkuks senistele suundumustele. 25. novembril 2011 allkirjastas haridus- ja teadusminister rahvusarhiivi uue põhimääruse, mis muutis olulisel kombel nii struktuuriüksuste koosseisu kui ka ülesannete jaotust. Rahvusarhiivis on praegu 220 ametikohta ning kuus põhiüksust, s.h neli arhiivi ja kaks bürood (teadus- ja publitseerimistevõime ning organisatsiooni haldamiseks). Tsentraliseeritud on ka arhiiviainese hindamine, selles funktsioonis tegutseb arhiivide üleselt vastav komisjon. Senised maa-arhiivid Rakveres, Valgas, Haapsalus ja Kuressaares jätkavad tegevust regionaalsete osakondadena.

21. sajandi algul tegutses rahvusarhiivi raames kokku 18 suuremat ja väiksemat arhiivi kokku umbes paarikümnes hoones. Tänapäevaks on hallata 10 hoidlat, kusjuures täisfunktsionaalsete arhiividenä on toimimas kolm senist suuremat (riigiarhiiv, ajalooarhiiv ja filmiarhiiv) ning lisaks riulite asemel linte ja serveriketaid kasutav digitaalarhiiv. Nõuetekohastes kliimatingimustes hoitava ainese suhtarv on sama aja jooksul suurenenud 2 protsendilt 55-le, töötajate arv langenud 38 protsendi võrra. Vaid efektiivsuse märkimisväärne kasv on võimaldanud põhimõtteliselt samas suurusjärgus eelarveta vahenditega tosina aasta jooksul toime tulla.

Aastasse 2011–2012 jääb lisaks arhiiviseaduse jõustumisele veel nii mõnigi sündmus, mis tavapärastest eristub, ühe arengujärgu lõppu või teise algust tähistab. Digitaalarhiivi ülesehitamisest tuleb siinses kaheaastaraamatus juttu. Üksikasjalik ülevaade antakse ka Euroopa Liidu tõukefondide raames läbi viidud arhivaalide digiteerimise ja veebistamise projektidest, samuti mahukamate koostööprojektidest välispartneritega. 2012. aastal tähistas üldsus Eesti filmi 100. aastapäeva ning eraldi käsitlemist leiavad rahvusarhiivi ettevõtmised juubeliaastal.

Plaanivälistest saavutustest tuleb eraldi esile tõsta rahvusarhiivi eestvedamisel väljaantava ajakirja Tuna tunnustamist 2011. aastal kirjastuse Thomson Reuters poolt tipptasemelise teadusajakirjana (ETISE klassifikaatori järgi 1.1).

Tulevikku ümberkujundava otsuse langetas Eesti valitsus 21. juunil 2012, mil rahvusarhiivi peahoone rajamine lülitati riigieelarve investeeringute kavasse perioodiks 2013–2016. Aasta lõpuks koostati Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Riigi Kinnisvara ASi vahel ühiste kavatsuste protokoll Tartusse Nooruse tänavale rajatava arhiivihoonest arhitektuurikonkursi ja vajalike projekteerimistööde läbiviimiseks.

Ettevalmistustööd uue arhiivihoonest rajamiseks on väldanud pikalt ja kõige otsesemalt johtunud kahest asjaolust. Esiteks ei ole Tartus Liivi tänaval asuv ja algupäraselt üliõpilaste ühiselamuks ehitatud maja nõuetekohane ei tuleohutuse ega hoidlalogistika aspektist. Olemasoleva hoone ajakohastamine arhiiviks osutus võimatuks muinsuskaitse keelu tõttu asendada puitvahelaed tulekindlate vahelagedega. Teine asjaolu tuleneb majandussurutise aegu langetatud otsusest sulgeda mitu regionaalset arhiivi, mis tõi kaasa vajaduse paigutada suur hulk dokumente ümber vabadele arhiiviriistadele Tallinnas, Tartus, Rakveres, Valgas ja Haapsalus. Selline sundkäik ammendas rahvusarhiivi suutlikkuse võtta ametiasutustest vastu suures koguses arhivaale, seega tegelikult peatas arhiivi ühe põhifunktsiooni täitmise. Olukorra parandamine ja riigi haldusvõimekuse tagamine arhiivinduse valdkonnas on otseselt seotud uue arhiivihoonestga.

Juba sügisel 2010 soetas Riigi Kinnisvara AS Tartusse Nooruse tänavale 1,3 hektari suuruse kinnistu. Tegemist on arhiivihoonest sobiliku asukohaga ülikooli teadus- ja õppehoonete piirkonnas. Detailplaneeringu koostamine algatati novembris 2011 ja kehtestati Tartu linnavalitsuse poolt juunis 2012. Nelja aasta pärast valmiv maja saab olema umbes 10 000 m² suurune, mis võimaldab arhivaalid ümber paigutada nii Liivi tänava arhiivist Tartus kui ka Tõnismäe tänava hoonest Tallinnas, samuti Haapsalust ja tõenäoliselt ka Kuressaares. Selle tulemusel kasvab nõuetekohastes tingimustes säilitatava ainese hulk 75 protsendini rahvusarhiivikogudest ning taastub arhivaalide vastuvõtvõimekus asutustelt vähemalt kümneks aastaks.

Niisiis võib resümeerida, et mitmed 2011. ja 2012. aastal toimunud arengud annavad põhjust rahuloluks ja optimismiks. Eesti arhivaarid on saavutanud edu õige mitmes vallas, mis viitab sihikindlale tööle ja avatusele uuteks väljakutseteks ning mille parim mõõdik on üha enam ja enam arhiivikülastusi. 2012. aastal registreeriti rahvusarhiivi veebis kokku üle 1,2 miljoni külastuse 92 riigist, ööpäevas pöörduiti arhiivi uurimissaali keskmiselt 3600 korral. Rahvusarhiivi teenuste jõudmisest interneti (2005) on arhiivikasutamine Eestis kasvanud 60 korda.

Rahvusarhiivi uue hoone asukoht Nooruse tänaval

Priit Pirsko

Looking back at the years 2011 and 2012 we can say that these were industrious and successful. Several fundamental redevelopments pertaining to the legal as well as organisational domains were carried out in Estonian archival system and services. The Archives Act which was published in State Gazette on March 21, 2011 entered into force at the beginning of 2012, thus the period we are looking at may be described as a time of preparing and carrying out changes arising from the Act. Today we can state with certainty that the new Act has successfully withstood the first test and the planned changes have justified themselves.

The main subject of the archival system and services, determining the value of information, underwent a fundamental turnaround. The nature and functions of what constitutes an archive are now seen as primary, thus micro-appraisal has been replaced by macro-appraisal. Hence we are now guided by the generally accepted notion in archival theory which says that when important institutions perform their functions of importance, information of archival value is created — archival records.

In fact, macro-appraisal is the only way of managing in the information age in which we are facing the fact that every year an estimated 60% increase in the amount of digital information compared to previous year can be seen. Changing an institution's main functions is often risky and may involve setbacks, which makes the fact that transition to macro-appraisal was completed without failures quite surprising. By the end of 2012, the records of 495 institutions, that is approximately 2/3 of all the 801 archives' creators, had been appraised by the National Archives. This fact shows us that archivists are professionally mature and also, the planning of redevelopments was of high quality.

The changes in the organisational structure of the National Archives are a continuation to already existing trends. On November 25 in 2011 the new Statute of the National Archives was signed by the Minister of Education and Research. The document changes, to an important degree, the makeup of structural units as well as the distribution of functions. Currently there are 220 posts and six main units in the National Archives, including four archives and two bureaus (for research and publishing and administration of the organisation). The appraisal has been centralised, a committee responsible for all the archives acts in this function. The county archives in Rakvere, Valga, Haapsalu and Kuressaare continue work as regional departments.

At the beginning of the 21st century, 18 larger and smaller archives existed in about twenty buildings. Today we manage 10 repositories, whereas the three largest ones so far are fully-functional archives (State Archives, Historical Archives and Film Archives), and in addition, the Digital Archives which uses tapes and server discs instead of shelves. During the same time, the ratio of records kept in suitable climatic conditions has increased from 2% to 55%, and the number of employees has decreased by 38%. Only the significant rise in efficiency has made it possible to manage with the budgetary means which have basically remained the same in the last dozen of years.

In 2011–2012, in addition to the Archives Act entering into force, several extraordinary events took place marking the end or the beginning of a stage of development. This book which deals with the last two years will include the story of building the Digital Archives. A detailed account will be provided of the projects of digitising records and making these accessible online which were carried

out with financial support from EU structural funds, and also the larger projects in cooperation with international partners. In 2012, the 100th anniversary of Estonian Film was celebrated and the activities of the National Archives during the anniversary year will also be included.

The magazine *Past* issued by the National Archives received a recognition from the publishing house Thomson Reuters in 2011, this must be stressed as one of the unplanned achievements. The journal was deemed to be a top quality science journal (category 1.1 according to the Estonian Research Portal).

On July 21 in 2012, Estonian government made a decision which reshapes our future. On this day the construction of the new main building of the National Archives was included in the state budget investment plan for the years 2013–2016. By the end of the year, a joint intentions protocol was prepared by the Ministry of Education and Research and State Real Estate Ltd in order to organise an architecture competition and undertake the necessary design work for the new archival building on Nooruse Street in Tartu.

The preparations for establishing a new building have been going on for a long period of time and proceeded from the following two things. Firstly, the building on Liivi Street in Tartu was originally built as a dormitory for university students and it is not in accordance with requirements pertaining to fire safety or repository logistics. Modernising the existing building was impossible due to the prohibition arising from heritage conservation — wooden intermediate ceilings are not to be replaced with fireproof ceilings. Secondly, the decision made during economic recession to close down several regional archives created the need to relocate a large number of records on the free shelves in archives in Tallinn, Tartu, Rakvere, Valga and Haapsalu. Such a forced move exhausted the capacity of the National Archives to accept large amounts of records from administrative agencies therefore fulfilling one of the main functions of the Archives was halted. The improvement of the situation and ensuring the administrative capability of the state are directly connected with the new archival building.

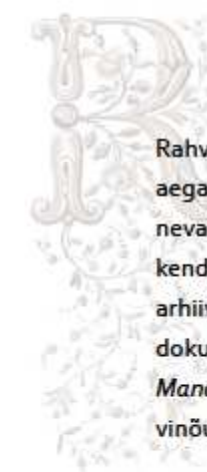
Already in the autumn of 2010, State Real Estate Ltd acquired immovable property of 1.3 ha on Nooruse Street in Tartu. It is a suitable location

in the area of University's science and study buildings. Detailed planning was initiated in November 2011 and laid down by Tartu City Government in June 2012. The building is to be completed in four years and it will be approximately 10,000 m², which will enable us to relocate the records from the buildings on Liivi Street in Tartu and also those on Tõnismäe Street in Tallinn, from Haapsalu and it is likely that even from Kuressaare. As a result, the amount of records preserved in suitable conditions will increase to 75% of all collections in the National Archives and the capability of receiving records will be restored for at least ten years.

So, to sum it all up, we may say that a number of developments in the years 2011 and 2012 evoke a reason to be satisfied and optimistic. Estonian archivists have achieved success in several domains, which is indicative of purposeful work and openness to new challenges, and the best indicator for this is the ever-increasing number of visits to the archives. In 2012, more than 1.2 million visits from 92 countries were registered on the webpage of the National Archives. On average, the virtual reading room of the archives was accessed 3,600 times per 24 hours. Use of the archives has increased 60 times since the services of the National Archives reached the internet (2005).

Tõlge inglise keelde: Karin Kõiv

Toivo Jullinen

Rahvusarhiivi piiriülene koostöö on juba mõnda aega olnud aktiivne ja mitmesuunaline. Siinjärgnevalt on vaadeldud vaid mõnda tahku sellest, keskendudes põgusalt kolmele ühendusele: Euroopa arhiivirühmale (European Archives Group, EAG), dokumendi elukäigu foorumile (Document Lifecycle Management Forum, DLM) ja Rahvusvahelise Arhiivinõukogu (International Council on Archives, ICA).

EAG

Euroopa Liidu Nõukogu 14. novembri 2005. aasta soovitusel prioriteetsete meetmete kohta koostöö tõhustamiseks arhiivinduse valdkonnas kutsuti üles looma ekspertidest koosnevat Euroopa arhiivirühma. Euroopa arhiivirühm alustas tegevust 2006. aasta alguses ja sinna kuuluvad esindajad liikmesriikidest ning Euroopa institutsioonidest. Reeglina kohtutakse kord poole aasta jooksul, et arutada tehtut ning kavandada tulevase ettevõtmisi. Alates 2009. aastast on kohtumisi ühendatud Euroopa riigiarhiivide nõukogu (EBNA) koosolekutega ning korraldajaks on Euroopa Liidu eesistujariik. EAG esitas 2008. aastal tegevuse aruande (eduaruande), millega kavandati järgnevatiks aastateks uued tegevussuunad:

- täpsemalt uurida, kuidas arhiivide sisu paremini kasutada ja laiemalt levitada, kasutades võimalusi, mida pakub eurodirektiiv avaliku sektori valduses oleva teabe taaskasutamise kohta;
- muuta kohapealse ja võrgujuurdepääsu suhet arhiivides sisalduvale infole;
- analüüsida digitaalse dokumendihalduse mõju haldusele ja ühiskonnale ning arhiivide muutuvat rolli;
- luua Euroopa arhiiviekspertide võrgustik;
- luua Euroopa tiptasemekeskus tulevaste arhiiviekspertide ja -juhtide koolitamiseks.

a. Jean de Girard, deuxième fils de Jean Girard en de Madeleine de Vieuxmoulin, fut contrôleur général des guerres. Il testa le 21 juin 1604. Il avait épousé Catherine de Rignac fille de Arnaud de Rignac, conseiller du Roi, maître ordinaire de la chambre des comptes de Montpellier et de Anne de Fictet. De ce mariage sont issues :

b. Charles de Girard.

c. Bartholomé de Girard, gentilhomme de la chambre du Roi en 1661, qui fut maintenu dans sa noblesse le même jour que ses frères et dont l'ignominie de la cour contracté alliance et d'ile en en postérité :

3. René Girard.

4. Anne de Girard.

XI. — Jean-Baptiste de Girard, trésorier de France à Rouen le 26 décembre 1612, à Montpellier le 5 août 1615, puis de la mairie de non résidence pour l'office de trésorier à Rouen attendu les services actuels qu'il rendait, par ordre du Roi, auprès de M. le comte de Montpelier, le 7 octobre 1616. Et nommé conseiller d'État, il prit serment du dit office entre les mains du Chancelier d'État le 24 et 26 février 1623. Il testa le 7 décembre 1650. Il avait épousé le 13 février 1619 Marie de Levis, de ce mariage naquirent :

1. Joseph qui suit :

2. Jean-Paul de Girard, Seigneur de Colondres, conseiller du Roi, président trésorier, grand Voyeur de France en la généralité de Montpellier, intendant des finances en Languedoc (2).

(1) L'original de la quittance de la noblesse de Languedoc.

(2) L'original de la noblesse de Languedoc.

Branches des Seigneurs de Colondres de St-Jean de Vidas de Perennes.

X. René Girard, deuxième fils de Jean Girard en de Madeleine de Vieuxmoulin, fut contrôleur général des guerres. Il testa le 21 juin 1604. Il avait épousé Catherine de Rignac fille de Arnaud de Rignac, conseiller du Roi, maître ordinaire de la chambre des comptes de Montpellier et de Anne de Fictet. De ce mariage sont issues :

1. Jean-Baptiste Girard qui suit :

2. Paulin de Girard, deuxième fils de René de Girard en de Catherine de Rignac, fut contrôleur ordinaire et provincial extraordinaire des guerres en Languedoc. Il obtint un congé du Duc de Montmorency pour aller de faire traiter d'une blessure qu'il reçut au siège de Vallon. Il testa le 23 novembre 1652. Il avait épousé le 23 décembre 1614, Anne Perennes (1) de Maurillon dont il eut :

(1) L'original de la quittance de la noblesse de Languedoc.

(2) L'original de la noblesse de Languedoc.

Kaks viimast töösuunda ei saanudki hoogu sisse ja seetõttu jäeti peatselt kõrvale.

Kolm esimest sulandusid kokku üheks valdkonnaks, mille võiks kokku võtta pealkirja alla — digiajastu väljakutsed arhiividele. Sellele eelnes küll ka tegutsemine alamtöörühmades (vedasid Ühendkuningriik ja Holland), milles Eestigi kaasa löi, näiteks viidi läbi ulatuslik küsitlus. Saadud infot kasutati üldistusteks, uue eduaruande koostamiseks ja tulevikusoovituste kujundamiseks. Intensiivsem töö toimus siiski aastatel 2010–2012. Kopenhaageni kohtumise ajaks 2012. aasta kevadel oli arhiivirühma uus aruanne valmis ja see esitati Euroopa Komisjoni kaudu liikmesriikide kultuuri- ja haridusministritele, kes selle novembris 2012 heaks kiitsid.

Kokkuvõtvalt võib aruande alusel sedastada, et IKT laialdane kasutamine muudab kindlasti rolli, mida arhiivid ühiskonnas täidavad. Kuigi areng riigiti on erinev, võib siiski üldiselt väita, et senisest palju tihedamalt tuleb teha koostööd teiste infohaldusvõrgustike ja -asutustega, sealhulgas e-riigi teenuste pakkujatega. Näiteks on kindlasti tarvis kaasata arhiivid elektroonilise dokumendihalduse standardite kujundamisse ja juurutamisse.

Juurdepääs arhiiviteabele on kõikjal Euroopas muutumas, interneti kasutamine levib ja üha enam arhiiviatendist on kättesaadav veebis. See tekitab ka uudse valikuvajaduse: arhiividel tuleb välja selgitada oma klientide huvi ja ootus, et selle põhjal leida sobiv tasakaal kohapealse juurdepääsu ja võrguteenuste vahel ning otsustada, milliseid teenuseid tuleks edaspidi arendada. Riigiti on see erinev. Arhiiviteabe taaskasutusega kaasnevad paraku mitmesugused probleemid ja küsimused, eelkõige seoses autentsuse, intellektuaalomandiõiguste, andmekaitse, kasutustasude ning avaliku ja era-sektori teenuste vahelise tasakaaluga. Ka siin pole täiesti ühesuguseid lahendusi võimalik soovitada. Nii kultuuri- kui õigusruum on selleks kohati väga erinevad.

Uus ajastu nõuab ka teistsugust rahastamist. Digiteerimise rahastamisvõimaluste leidmine on Euroopa arhiivipärandile *on-line* juurdepääsu avamiseks väga oluline. Seetõttu leiavad arhiivid, et lisaks Euroopa digiteerimisprogrammile on oluline töötada selle tagamiseks välja Euroopa ühine rahastamiskava.

Viimastel aastatel on arhiividel ühisrahastamise vallas ka veidi rohkem edu olnud. Euroraha on saadud APENet (apenet.eu) ja APEX (apex-project.eu) projektidele, mis on kaasanud rohkem kui pooltsada arhiiviasutust pea kolmekümnest riigist. Eesmärk on luua ühtne ja Europeana portaaliga (europeana.eu) ühilduv juurdepääsukoht digiteeritud dokumentidele ja teatmestule. Eesti on mõlemas europrojekti aktiivselt kaasa löönud. See ambitsioonikas koostöö seab sihiks luua 2015. aastaks sidusjuurdepääs:

- peamistele allikatele, mis aitavad kodanikel paremini mõista riikide ja valitsuste vahelisi ajaloolisi suhteid ja Euroopa ülesehitust, samuti rahvuskultuuride, traditsioonide ja identiteetide mitmekesisust;
- iga liikmesriigi eriomastele ja huvipakkuvatele arhivaalidele;
- olulisi ajaloosündmusi ja tähtpäevi kajastavatele kollektsioonidele.

DLM-foorum

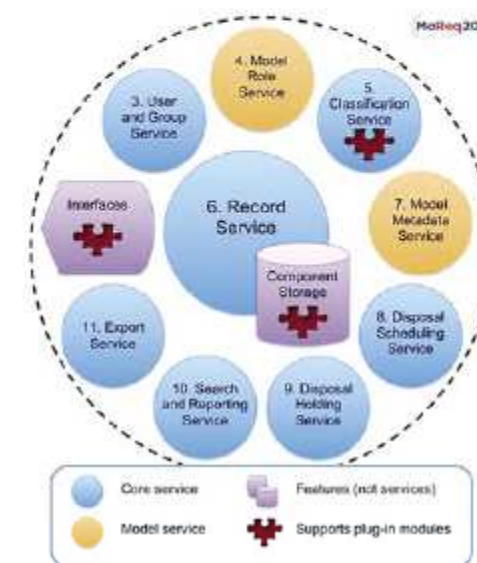
2005. aasta soovitusel pakuti üheks tegevussuunaks Euroopa interdistsiplinaarset koostööd elektrooniliste dokumentide ja arhiivide valdkonnas. Eesti on siin traditsiooniliselt aktiivne olnud. Selle valdkonnaga seonduvad peamiselt märksõnad DLM ja MoReq.

*Euroopa arhiivide juhid EBNA ja EAG kohtumistel.
Oktoober 2012, Nikosia, Küpros >*

DLM-foorum (dlmforum.eu) on, nagu senigi, ka viimastel aastatel pidanud kaks konverentsilaadset liikmete koosolekut aastas — Budapestis (2011), Kopenhaagenis ja Zagrebis (2012). 2011. aasta detsembris toimus lisaks veel suurem, aga siiski traditsiooniline konverents e triennaal Brüsselis. Viimaste aastate konverentsidel on pidanud ettekande või juhatanud diskussiooni Toivo Jullinen ja Kuldar Aas ning Liivi Karpištšenko.

Täienenud on MoReq'i standardite perekond. 2009. aasta kohtumisel Rootsis Härnösandis otsustas DLM-foorum algatada uue infohaldussüsteemidele esitatavate näidisnõuete koostamise, mis arvestaks MoReq2 (2008) rakendamise kogemusi ja valdkonna kiiret arengut. Valminud MoReq2010 (nii teda hakati nimetama) tutvustati laiemale huviliste ringile esmakordselt Budapestis 2011. aasta kevadel. DLM-foorumi korraldatud hanke tulemusena valminud MoReq2010 retsenseerimiseks moodustati koostöös Euroopa Komisjoniga rahvusvaheline ekspertgrupp, kuhu kuulus ka Toivo Jullinen.

Uus standard on modulaarse ülesehitusega ning sisaldab lisaks kohustuslikele põhinõuetele ka valikut lisamooduleid ning arvestab tõsiasjaga, et dokumente (infot) ei hallata enam ainult traditsioonilistes dokumendihaldussüsteemides, vaid neid tekitab ja hoitakse ka mitmesugustes asutuse või isiku põhi- ja tugitegevust toetavates infosüsteemides. Selline paindlikum lähenemine on leidnud soodsat vastuvõttu ning huvilisi on mujaltki peale Euroopa.

Viimastel aastatel on selles vallas oluline edasiminekuks toimunud ka meil Eestis. 2011. aastal valmis riigikantselei vedamisel (Liivi Karpištšenko) MoReq2 tõlge eesti keelde. Terminoloogiaaruteludes osalesid dokumendihalduse eriala õppejõud Tallinna ülikoolist ja Tartu ülikooli Viljandi kultuuriakadeemiast, asjatundjad rahvusarhiivist ja infosüsteemide arenduskeskusest (Riigi Infosüsteemi Amet). Vastavalt DLM-foorumi ja Euroopa Komisjoni vahel kokku lepitud reeglitele valideeris tõlke DLM-foorumi esindajana T. Jullinen. Paralleelselt valmis ka MoReq2 nn Eesti nullpeatükk.

MoReq2-s on ELi liikmesriikidele ette nähtud võimalus kirjeldada eriomased riigisisised nõuded nullpeatükis. Eesti nullpeatükk — «Elektrooniliste dokumentide haldamise näidisnõuete MoReq2 rakendamine Eestis» — käsitlebki neid erisusi, millega tuleb arvestada MoReq2 rakendamisel Eestis. Enamik seal kirjeldatud nõuetest kehtib eelkõige avaliku sektori asutustele, kuid neist on oma elektrooniliste dokumendihaldussüsteemide (EDHS) hankimisel ja arendamisel abi ka erasektoril. Eesti nullpeatüki esialgse versiooni koostas riigikantselei dokumendihalduse osakond, edaspidi osalesid AS Fujitsu Services, Rahvusarhiiv (eelkõige Pille

Noodapera, Hanno Vares ja Kuldar Aas), Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi riigi infosüsteemide osakond, Riigi Infosüsteemide Arenduskeskus ja AS Sertifitseerimiskeskus, samuti erialaõppejõud Tallinna ülikoolist ja Tartu ülikooli Viljandi kultuuriakadeemiast. Eesti nullpeatükk avaldati koos MoReq2 tõlkega 2011. aastal, kuid eraldi dokumendina. Ka see on vastavalt reeglitele valideeritud. 2012. aastal valmis ja valideeriti nullpeatüki teine, täiendatud versioon.

ICA

Rahvusvahelise Arhiivinõukogu tegevuses oleme jõudu mööda osalenud kogu iseseisvusaja. Osaletud on ametlikel ja professionaalsetel üritustel ning erialatöörühmades. Viimased paar aastat pole olnud erandid, kuid on ka uut.

Esimest korda oli Eesti esindatud ICA kongressil ettekandega. Kuldar Aas tutvustas 2012. aasta augustis ICA Brisbane'i kongressi plenaaristungil meie kogemusi arhiivikirjelduse loomisel dokumendihalduse meta-andmete automatiseeritud kasutamisest ning selleks loodud tehnilise vahendi — universaalse arhiveerimismooduli (UAM) võimalusi. Ettekanne äratas tähelepanu ja huvilisi oli eri maailmajagudest.

Vaade nõupidamisruumi.
Oktoober 2012, Nikosia, Küpros

ICA kongressist Brisbane'is võtsid osa Tõnis Tõrre, Toivo Jullinen, Hanno Vares ja Kuldar Aas

Alumisel pildil on kodu-eestlased koos Austraalia Eesti Arhiivi hoidjate Maie Barrow ja Jüri Woaniga Sydney Eesti Maja ees

2010. aasta septembris võttis ICA aastakonverents (osales ka rahvusarhiiv) vastu deklaratsiooni arhiivide, rõhutades nende jätkuvat olulisust ühiskonnas ja riigis. Seda deklaratsiooni tunnustas järgmise aasta novembris ka UNESCO üldkogu. Birgit Kibal tõlkis deklaratsiooni eesti keelde ning see on avaldatud arhiivi veebilehel (2011). Seega on eesti keel üks neist ca paarikümnest keelest, milles on võimalik tutvuda viimaste aastate rahvusvaheliselt enim kõlapinda leidnud arhiivindusliku tekstiga.

Uus kogemus oli ka osalemine ICA liikmemaksu reformi aruteludes. Reformi eesmärk oli jaotada maksukoormus ühtlasemalt, nii, et senised suurmaksjad maksaksid vähem ja vastavalt teiste maksumäär tõuseks. Rahvusarhiivile oleks esialgselt kavandatud meetodika järgimine toonud kaasa põhjendamatult kiire ja järsu maksutõusu. Aktiivne osalemine diskussioonis (2011–2012) koos teiste samas seisus olijatega võimaldas saavutada mõnevõrra vähemakilise ja mõõdukama maksutõusu. Skeem kiideti heaks Brisbane'i kongressi raames toimunud ICA üldkoosolekul. Uus kogemus seegi.

Kokkuvõtteks

Senine rahvusvaheline kogemus, eriti viimaste aastate oma, julgustab jätkama ka tulevikus. Järgnevateks aastateks on kindlad plaanid olemas kõigis eelkirjeldatud tegevussuundades ning ka rahvusarhiiv on nendega arvestanud oma tegevuste kavandamisel.

Lauri Leht

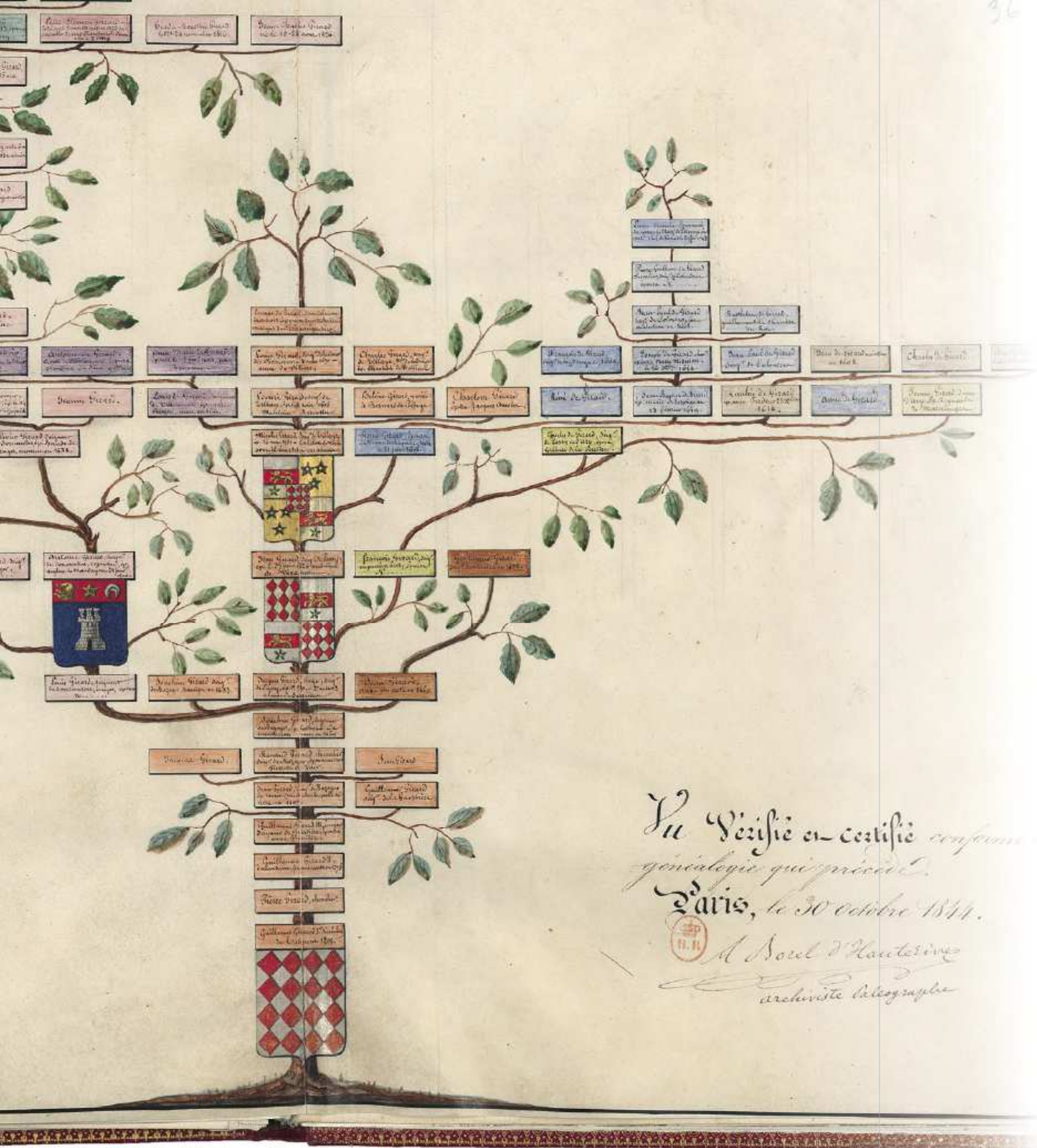
Põhiosa digitaalarhiivi funktsionaalsusest valmis aastail 2010–2011. Digitaalsete arhivaalide vastuvõtmise võimalusele lisandus pikaajalise säilitamise võimekus ning pooltel teel ollakse juurdepääsu tagamisele.

SDB₄

Valitsuse 1. juuli 2010 korraldusega nr 264 kinnitati majanduskeskkonna arendamise rakenduskava prioriteetse suuna «Infoühiskonna edendamine» 2010.–2011. aasta investeeringute kavas rahvusarhiivi projekt «Digitaalarhiivis säilitatava materjali pikaajalise säilitamise infosüsteem», mille raames soetati digitaalse pikaajalise säilitamise tarkvara. Projekti kogusumma oli 8 miljonit krooni (511 293 eurot).

Raamlepingu alusel läbi viidud riigihanke tulemusel sõlmiti 3. märtsil 2011 leping digitaalarhiivi hoiumooduli ja infopakettide töötlusmooduli tarnimiseks aktsiaseltsiga Tieto Estonia. Selle lepinguga Tieto Estonia AS lõpetas Tessella digitaalarhiivitarkvara Safety Deposit Box'i versiooni 4 (SDB₄) kasutuselevõtu rahvusarhiivis. Lepingu maksumus oli 385 070,26 eurot. Hoiumooduli ja infopakettide töötlusmooduli seadistamisega sai rahvusarhiiv kogu SDB₄ funktsionaalsuse kasutajaks, st võttis täies mahus kasutusele nimetatud pikaajalisele säilitamisele orienteeritud spetsiaaltarkvara. Üleandmisakt allkirjastati septembris 2011.

Digitaalselt sündinud arhivaale on üle antud veel vähe, uue arhiiviseadusega kehtestatud üleandmistähtaeg (10 aastat) ei ole suurema osa digitaallkirjaga arhivaalide puhul veel kätte jõudnud. Kui aga paari aasta jooksul prognoositud üleandmise laine kätte jõuab, on rahvusarhiiv vastuvõtmiseks ja säilitamiseks valmis.

[illegible]

Hans Heinrich Ulrich Giesmar.

Hindamisest laiemalt

1. jaanuarist 2012 jõustunud arhiiviseadus võeti riigikogus vastu juba 17. veebruaril 2011. aastal. See andis arhiivaaridele uue olukorraga harjumiseks piisavalt aega ning, mis veelgi tähtsam, võimaldas läbi mõelda seaduse rakendamisega seotud üksikasjad. Eelkõige tähendas see arhiivieeskirja koostamist. Tuletades veel kord põgusalt meelde uue arhiiviseaduse sätteid, siis hindamist puudutavad kolm aspekti.

- Esiteks on juba arhiivinduse alustermin «arhiivaal» saanud uue sisu: see on võrdsustatud dokumendiga, millele avalik arhiiv on hindamise tulemusena andnud arhiiviväärtuse. Selle muudatuse peamine põhjus oli «arhivaali» ja «dokumendi» varasemate määratluste omavaheline ebakõla, mis põhjustas arusaamatusi ja hulgaliselt erinevaid tõlgendusi.
- Teise ja kindlasti olulisima muudatusena seadustatakse kaheetapiline hindamismudel. Hindamise esimesel etapil sõelutakse avaliku sektori asutustest välja need, kus võib tekkida arhivaale ehk arhiiviväärtusega dokumente. Just nimelt võib tekkida, sest hindamise teisel etapil, mil toimub töö asutuste liigitusskeemide ja dokumentidega, võib selguda tõsiasi, et asutus ei loo ega

Hanno Vares

kõige keerulisem oli head tulemust saavutada valitsusasutuste hallatavate riigiasutuste hulgas. Hindamisotsuse tekstiline osa on koostatud universaalsena, st nõnda, et see ei vajaks muutmist olukorras, kus riik ja kohalikud omavalitsused funktsioone asutuste vahel ümber jagavad, asutusi liidavad ja lahutavad, likvideerivad ja asutavad uusi. Edaspidi muutub vaid asutuste ning arhiivimoodustajate hulk hindamisotsuse lisas olevas tabelis.

Hindamisest kitsamalt

Kui 2011. aasta oli hindamise vaatenurgast paljuski uueks olukorraks ettevalmistumise aeg, siis 2012. aasta andis võimaluse kõike kavandatud rakendada. 1. detsembri 2012 seisuga oli peamine hindamisalane statistika järgmine:

801 arhiivimoodustajast on põhitegevuse dokumendid hinnatud 495-l, st peaaegu 62% arhiivimoodustajate dokumentidest on kaetud hindamisotsustega. 2012. aastal hinnati võimalikult suuri asutuste grupe. Peamised otsused puudutasid

- kohalike omavalitsuste põhifunktsioone — kokku 232 arhiivimoodustajat;
- üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste põhifunktsioone — 190 arhiivimoodustajat;
- I ja II astme kohtute põhifunktsioone — 8 arhiivimoodustajat.

Hindamisotsuseid on vormistatud 172, mis on umbes 70% vähem kui 2011. aastal.

See paarirealine statistika ei illustreeri loomulikult kogu hindamisalast tegevust. Samuti on ennatlik järeldada, et lähiaastatel saavad kõikide arhiivimoodustajate põhitegevuse dokumendid hinnatud. Esiteks pole enam nii suuri asutuste grupe lähiajal võimalik hinnata. Teiseks suurenevad taotlused suurte riiklike andmekogude ja infosüsteemide ning asutusteüleste funktsioonide hindamiseks. See saab olema hindamisalane väljakutse lähiaastateks.

saa dokumente, mida võib pikemas perspektiivis käsitleda osana meie rahvuslikust kultuuri-pärandist. Varem polnud asutuste funktsioonide, nende mõju ja olulisuse analüüs (nn hindamise esimene etapp) hindamise aspektist vajalik juba seetõttu, et need asutused, mille arhivaale avalikud arhiivid pidid koguma, olid loetletud arhiiviseaduses. Muudatuse peamine tulu peitub võimaluses nii arhiiviseaduse rakendusaktides, juhendmaterjalides, nõuetes kui ka mujal eristada väga selgelt seda osa avalikust sektorist, kus luuakse arhiiviväärtuslikke dokumente. See omakorda võimaldab arhiivindusele kuluvat ressursi ülejäänud avalikus sektoris kokku hoida.

- Kolmandaks kinnitatakse endiselt põhimõtet, et avalikus sektoris ei tohi enne hindamist ühtegi dokumenti hävitada. See tähendab, et hävitamine peab, nagu dokumendihalduse head tavad ja standardidki ette näevad, olema autoriseeritud. Avaliku sektori dokumentide hindajaks ja ka hävitamise autoriseerijaks jääb endiselt vaid avalik arhiiv.

Nagu eespool öeldud, tuli arhiiviseaduses toodud hindamise regulatsiooni rakenduslik osa läbi mõelda ja sõnastada arhiivieeskirjas. Peamiseks kujunes küsimus, kuidas ja mis ulatuses esitada asutustele nõudeid ja kohustusi. Lähtuda tuli sellest, kas asutuses luuakse arhivaale või mitte, st kohustusi tuli diferentseerida vastavalt hindamisotsusele. Soov oli muuta olukorda, kus valdava osa avaliku sektori asutuste jaoks (umbes 2800 asutust) oli olnud kohustuslik nõutada avaliku arhiivi arvamus oma dokumentide loetelule ja säilitustähtaja ületanud dokumentide hävitamiseks tuli iga kord saada nõusolek avalikult arhiivilt. Viimati mainitud kohustus tähendas rahvusarhiivile 2008. aastal 818 hindamisotsuse vormistamist, millest enamik lubas dokumente hävitada (harva keelati). 2009. aastal oli see arv 621. Sellises olukorras hakkas tunduma, et arhiivinduslik hindamine kui olulise teabe välja-valimine on asendunud dokumentide hävitamise kooskõlastamisega.

Järgnevalt püüan kommenteerida mõningaid hindamisega seotud aspekte arhiivieeskirjas.

- Esmalt, et võimaldada nõute ja kohustuste diferentseeritud esitamist, tehakse arhiivieeskirjas vahet asutustel (kõik avalikke ülesandeid täitvad asutused ja isikud ehk valdavalt Eesti avaliku sektori asutused) ning arhiivimoodustajatel (need asutused avalikust sektorist, kus võib tekkida arhivaale).
- Teiseks esitatakse arhiivieeskirjas liigitusskeemijaotistes just arhiivimoodustajatele mõnevõrra erinevaid nõudeid kui teistele asutustele. Nende erinevuste taga peitub soov lihtsustada dokumentide hindamisega seotud kolleegide tööd. Nii tuleb uue arhiivieeskirja järgi arhiivimoodustajatel lisada oma liigitusskeemi põhifunktsioonide osas funktsiooni kirjeldus, see tähendab nende tegevuste ja protsesside ülesmärkimist, mida funktsiooni täitmiseks teostatakse. Ideaalis eeldab see liigitusskeemi koostajalt ka teadmisi funktsioonide analüüsi tehnikast, nagu seda on kirjeldatud tehnilises aruandes ISO/TR 26122:2008 «Informatsioon ja dokumentatsioon. Tööprotsesside analüüs dokumentide haldamiseks». Milleks? Hindamisprotsessis on kõige keerulisem ülesanne arvata midagi arhiivimoodustaja põhifunktsioonide dokumentide väärtusest, sest need on dokumendid, mis enamasti on moodustajale ainuomased ja nende loomise taust ning kogu kontekst kõrvalseisja (kindlasti ka avaliku arhiivi hindamise professionaali) pilgule üpriski hoomamatud. Funktsiooni kirjeldus liigitusskeemis või selle lahtiseletamine minimaalselgi tasemel annab teavet funktsioonist, selle olulisusest, ning aitab hindajal otsustada dokumentide väärtuse üle. Sama eesmärgi täidab ka nõue esitada liigitusskeemis viide volitusnormile funktsiooni läbiviimiseks. Siin tuleks eelistada norme (kõige madalamal tasandil määrust), kus funktsioon on kõige paremini lahti seletatud. Arhiivimoodustaja liigitusskeem peab põhifunktsioonide osas sisaldama ka sarjade nimetusi ja tähiseid eelmises liigitusskeemis, kui need on uues liigitusskeemis erinevad. See säte võimaldab liigitusskeemi muutustest paremini (näpuga järele vedades) aru saada ja tuvastada need kohad, kus arhiiviväärtusega dokumente sisaldavad sarjad on ümber liigitatud.

Ja lõpuks — arhiivieeskiri näeb ette ka liigitusskeemide kooskõlastamist, kuid seda peavad tegema vaid need asutused, kus võib tekkida arhiiviväärtusega dokumente. Kõikidel teistel peab nõuetele vastav liigitusskeem küll olema olema, kuid selle avaliku arhiiviga kooskõlastamise kohustust neil pole. See võimaldab avalikul arhiivil keskenduda eesmärgipäraselt vaid arhiivimoodustajate liigitusskeemidele ning arhiivi pilk on suunatud vaid väärtusliku teabe väljaselgitamisele.

- Kolmandaks lähtub arhiivieeskiri loogikast, mille kohaselt juba hinnatud ja säilitustähtaja ületanud dokumente saab asutus hävitada ilma avaliku arhiivi täiendava kooskõlastuseta. See hoiab oluliselt kokku nii asutuste kui ka arhiivi aega. Loomulikult eeldab see asutusepoolset võimekust hävitamine ise nõuetekohaselt dokumenteerida.

Kõik kirjeldatud muudatused on uude õigusruumi lisatud eesmärgiga tõhustada ja kergendada hindamise protsessi.

Arhiivimoodustajad

Kogu ülalmainitu praktiliseks juurutamiseks oli möödapääsmatu tingimus, et uue õigusruumi jõustumise ajaks on rahvusarhiiv, aga ka teised avalikud arhiivid selgitanud välja need avaliku sektori asutused, kus võib arhiiviväärtuslikke dokumente tekkida (arhiivimoodustajad). Teisisõnu pidi 1. jaanuariks 2012 igal asutusel olema selge, kas ta on arhiivimoodustaja või mitte. Sellest olenes nõute pakett, mis õigusruum talle seadis.

Asutuste sõelumisega alustati rahvusarhiivis 2011. aasta teisel poolel ja see vormus hindamisotsuseks 30. detsembril 2011. aastal (leitav rahvusarhiivi veebist). Tegu oli uudse hindamisotsusega, kuna esmakordselt polnud selle objektiks dokumendid, vaid asutused. Selles, nn makrohindamise otsuses analüüsitakse avaliku sektori asutusi ja nende funktsioone vastavalt hindamiskriteeriumidele ning määratakse, kas asutus kuulub arhiivimoodustajate hulka või mitte. Hindamisotsuse tekstilise osa juurde käib tabel, milles iga asutuse juures on vastav märged ning viide konkreetsele osale hindamisotsuse tekstis, kus seda asutuste gruppi on analüüsitud. Kokku hinnati 2786 asutust, millest arhiivimoodustajaid oli 801, st ca 29%. Peamiselt ei hinnatud arhiivimoodustajaiks kohaliku omavalitsuse hallatavaid asutusi. Olgu siinkohal öeldud, et

Ajalooarhiivis on kasutada mitmeid erinevaid digiteerimisseadmeid, muu hulgas mikrofilmide, raamatute ja suureformaadiliste arhivaalide, nt kaartide ja plaanide skannimiseks.

Sindy Püssa

EAA 1000-1-18

Riigiarhiiv on Eesti omariiklusega seotud dokumendipärandi peamine säilitaja, siia on koondatud olulisemad arhiiviallikad alates Eesti Vabariigi välja kuulutamisest 1918. aastal kuni taasiseseisvumiseni 1991. aastal. Eesti taasiseseisvumise ajast on riigiarhiivi jõudnud olulised riiklikud otsused, nende kõrval ka ühiskondlikke liikumisi ja kodanikualgatusi kajastavad dokumendid ning mitmed põnevad isikuarhiivid. Riigiarhiivis säilitatavatel arhivaalidel on omakorda olnud märkimisväärne roll Eesti taasiseseisvumise protsessis, need on olnud aluseks riikliku järjepidevuse taastamisel, kodakondsuse tõendamisel ja natsionaliseeritud vara õigusjärgsetele omanikele tagastamisel.

Digitaalse alguse projekti maht ei võimaldanud paraku luua digitaalset juurdepääsu kõigele huvipakkuvale. Hoolikalt tehtud valiku põhjal on nüüd veebi kaudu nähtavad Eesti Ajutise Maanõukogu, Eesti Ajutise Maavalitsuse ja Riigikantselei, samuti Sõjavägede Peastaabi, Kindralstaabi, Kaitseliidu Staabi jt sõjaväeliste asutuste arhiivid. Nende arhiivide kõrval digiteeriti ka seitsme riigi- ja ühiskonnategelase isikuarhiiv: Johan Laidoneri, Konstantin Pätsi, Jaan Tõnissoni, Jüri Uluotsa, Eduard Virgo, Karl-Robert Pusta ja Ants Piibu elu ja tegevust kajastavad paber- ja fotodokumendid. Kõige suurem digiteerituist on Riigikantselei fond, sisaldades kuues nimistus kokku 23 639 säilikut. Enamik selle projekti raames digiteeritud arhivaalidest on pärit riigiarhiivi riuleilt, umbes kümnendik ka ajalooarhiivist. Arhivaalide piirdateumid on 1917–1922 ja 1987–1992.

ERA 1278-1-395, L 59

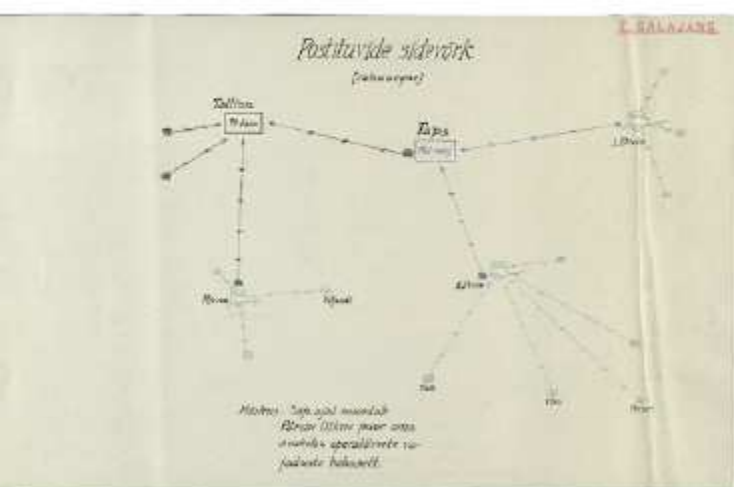
ERA 534-1149, L 245

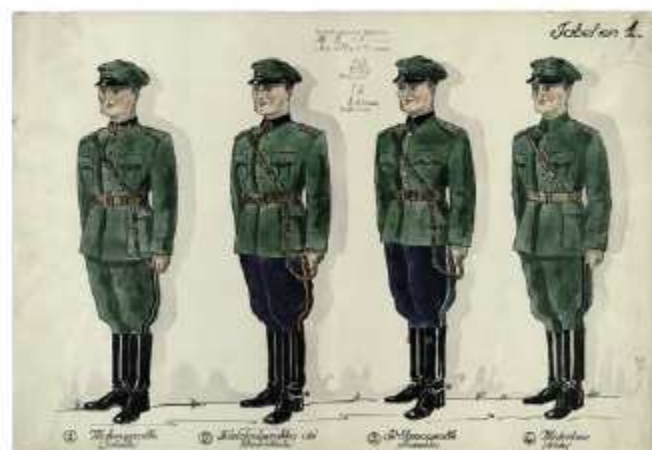
Tõsiste ja väärivate dokumentide hulgas jäi digiteerijaile silma ka fotosid ja joonistusi ning lustakaid postkaarte

ERA 31-6-59, L 4

ERA 496-4-399, L 15

ERA 31-2-1041a, L 27

Digiteerimisprojekti käigus skanniti ja tehti veebi kaudu kättesaadavaks kokku 1,8 miljonit kujutist arhiivimaterjale ehk 34 000 paberarhiivaali umbes ühel miljonil lehel. Projekti rahastati majanduskeskkonna arendamise rakenduskava prioriteetse suuna «Infoühiskonna edendamine» vahenditest. Projekti «Digitaalne algus — Eesti Vabariigi loomist ja iseseisvuse taastamist kajastavate dokumentide digiteerimine» eelarve oli 328 090,21 eurot. Väljakuulutamisega läbirääkimistega Hankemenetlus algutati 21. detsembril 2010. Riigihanke tulemusel sõlmiti leping aktsiaseltsiga Andmevara ja selle täitmiseks planeeriti 24 kuud. Selle aja jooksul pidi teenuseosutaja teostama skannimistööd. Digiteeriti planeeritust veidi kiiremas tempos, mistõttu lõppesid tööd ajakavas ette nähtust ühe kuu võrra varem. Märkimisväärsed probleemid projekti käigus ei tekkinud, koostöö teenusepakkujaga sujus hästi ja kujutiste kvaliteet vastab riigihanke tehnilistes tingimustes sätestatud nõuetele. Digiteerimisel loodu on talletatud LTO-andmelintidele. Digitaalsed tagatiskoopiad on originaalidega samas suuruses (1:1), failid salvestati kompresserimata TIFF-vormingusse, resolutsiooniga 300 dpi-d. Projekti raames soetati Madara tänava arhiivihoonesse uus kettamassiiv umbes 200 TB suuruse andme-mahu jaoks. 2012. aasta 7. detsembri seisuga edastati AS Andmevara poolt rahvusarhiivile viimased digiteeritud kujutised ja 17. jaanuaril 2013 kuulutati projekt lõppenuks. 100% planeeritud mahust oli digiteeritud, arhiivile edastatud ja Saaga keskkonnas kättesaadavaks tehtud.

Digifailide loomisega on hajutatud säilitusriske. Arhiivaali kasutamine ei ole enam seotud füüsilise originaaliga. Digiteerimine aitab tagada arhiivaalide säilimist, sest halva kvaliteediga paber ei kannata pidevat kasutamist ja võib hävida. Samuti on probleemiks teksti halb loetavus, mis järjest süveneb. Digiteeritud kujutisel on võimalik pöördumatult kustuvat teksti paremini välja tuua ja muuta kergemini loetavaks. Lisaks väheneb vajadus lisaressursside järele arhiivaalide pidevaks restaureerimiseks. Fondide tervikliku digiteerimise põhjuseks on asjaolu, et arhiivikasutajate huviskaala on väga lai ning dokumendid, mis jäävad digitaliseerimata, võivad aja jooksul halva seisukorra tõttu muutuda uurijatele raskesti kättesaadavaks või kaduda üldse kasutusest. Fondide ühekordne ja täies mahus digitaliseerimine aitab kaasa nii nende laialdasele kasutamisele kui ka kultuuripärandi säilimisele.

ERA 802-1-5, L 1

ERA 1278-1-316, L 46

ERA 1278-1-437, L 7

ERA 1622-2-110, L 4

Käesoleva projekti eesmärk oli Eesti Vabariigi 95. aastapäevaks ja tulevast 100. juubelit silmas pidades pakkuda kõikidele huvilistele võimalust interneti vahendusel kasutada rahvusarhiivis säilitatavaid Eesti Vabariigi loomist ja iseseisvuse taastamist kajastavaid kogusid. Projekti tulemusena saavad nende arhiivaalide digikujutisi otsida ja oma vajaduseks tasuta kasutada kõik rahvusarhiivi digiteeritud allikate kogu Saaga registreeritud kasutajad (www.ra.ee/saaga). Tänu allikate digiteerimisele on võimalik arhiivimaterjale paremini uurida, sõltumata asukohast, nädalapäevast ja kellaajast. Interaktiivsete kasutusvõimaluste loomine aitab oluliselt suurendada kasutajate arvu, kuna dokumendid on kättesaadavad ka väljaspool Eestit olevatele uurijatele. Nimetatud arhiivimaterjalide digiteerimine ja nendele veebipõhise juurdepääsu tagamine parandab oluliselt teabe ja Eesti kultuuripärandi kättesaadavust ning on järjekordeks tähtsaks rahvusarhiivi e-teenuste arendamisel.

www.ra.ee/kaardid/

Töid teostati korraga nii ajaloo- kui riigiarhiivis, projektijuhid vastavalt Eha Reitalu ja Liisi Eglit. Ajanõudlikum osa tööst oli kaartide puhastamine ja konserveerimine, mille ladusa korraldamise nimel tegid osapooled tihedat koostööd. Samuti nõudis eeldatust rohkem aega ja vaeva hanketingimustele vastava formaadi (12 200 kaarti kuni A0, 7500 kaarti suuremad kui A0) ja seisundiga kaartide väljaselgitamine. Konserveerimist vajavad kaardid (6985) moodustasid koguarvust kolmandiku. Pealtvalgustusega A0 kaardiskanneri Zeuschel OS 14000 seadistamise ja vaheldumisi mõlemas linnas tööshoidmise tagas AS Overall Eesti.

Septembrist 2011 said kujutised vaadeldavaks rahvusarhiivi veebis.

Enne skannimist tuli kaardid sirutada

Eha Reitalu ja kaardiskanner Zeuschel OS 14000

Kuna projekti raames hakati kaarte detailsemalt kirjeldama ka riigiarhiivis, sai projekt ajendiks ajalooarhiivi kaartide registri arendamisele üle-rahvusarhiiviliseks. Lisaks oli ajalooarhiivi kirjeldajatel ja uurimissaali arhivaaridel aastate jooksul kogunenud hulk ettepanekuid registri kasutusmugavuse parandamiseks. Uuel platvormil põhinev kasutajasõbralikum infosüsteem arendati välja selliselt, et see täidaks kolme eesmärki: koondaks rahvusarhiivi kõikide kaartide andmed ühte kohta, looks võimalikult lihtsad otsivõimalused, mis ei eeldaks kasutajalt enne kaartidega tegelemist maamõõdu- ja haldusjaotuse ajaloo põhjaliku omandamist, ning kuvaks digiteeritud kaarte võimalikult mugavalt.

Mitmetest muudest uuendustest tuleks esile tõsta võimalust leida vajalikke kaarte üles ainult tänapäevasel kaardil vastava piirkonna tähistamisega. Selleks on varasematel aastatel QVIZ projekti jaoks loodud ajalooliste haldusüksuste andmestik korrastatud haldusüksuste struktuuriks, kus iga üksus on ligikaudsete koordinaatide põhjal seotud Google Maps kaardirakenduse tänapäevase kaardiga. Kirjeldajal on võimalik käsitsi ära märkida veelgi täpsem ala, mida ajalooline kaart kujutab. Haldusüksuste struktuur ei ole siiski täpsem kui mõisa või 20. sajandil valla/külanõukogu tasand. Koha täpsustamise lahtris on võimalik kirjeldada ja otsitavaks muuta ka kogu kaartidel leiduv mikrotoponüümika: küla-, talu-, jõgede, järvede ja tänavanimed. Ehk on see ajamahukas töö tulevikus võimalik ära teha kasutajate kaasabil.

2011. aasta alguses tõsteti uude andmebaasi üle kõik varem sisestatud andmed ja sama aasta sügisel jõudis kaartide infosüsteem kasutajate käsutusse. Esmatutvustus toimus 21. septembril rahvusraamatukogus arhiivikasutajatele korraldatud teabepäeval «Masinaga minevikku!». Sama aasta novembris tutvustati infosüsteemi kartograafiahuvilistele iga-aastaselt GIS teabepäeval «Geograafia paneb paika!» (mõlemal korral tutvustas rakendust Kadri Tooming). Lisaks on kaardiprojekti kulg ja tulemused tutvustamist leidnud 21. rahvusvahelisel arhiivipäeval Itaalias Triestes novembris 2011 (Helina Tennasilm) ning aastal 2012 Ennistuskaja Kanut ajakirjas Renovatum (Lauri Leht).

2013. aasta alguseks on kirjeldatud 91 300 kaarti, neist digipiltidena nähtavad 26 300. Nii digiteerimine kui ka kirjeldamine jätkub. 2012. aasta kasutusstatistika põhjal võib öelda, et kaartide infosüsteem on üles leitud. Aasta jooksul külastas infosüsteemi 29 448 huvilist 45 159 korral, mis tähendab ööpäevas keskmiselt 123 külastust. Lisaks Eesti kasutajale on üle 500 korra infosüsteemi uuritud Venemaalt, Soomest, Rootsist ja Saksamaalt. Pea 2/3 külastustest on jäänud ühekordseks, aga on ka kasutajaid, kes on kaartide infosüsteemist vajalikkude otsinud enam kui 200 korral aasta jooksul. Enamik kasutajaid jõuab infosüsteemi aadressiribalt, lemmikutesse salvestatud lingi kaudu või rahvusarhiivi veebist, aga tullakse ka Facebooki, Geni keskkonna või erinevate foorumite linkide kaudu.

Seda viga asuti hoogsalt parandama. Märtsis startis majanduskeskkonna arendamise rakendus- kava prioriteetse suuna «Infoühiskonna edendami- ne» vahenditest rahastatud projekt «Rahvusarhiivi fotonegatiivide ja diapositiivide digiteerimine», mille käigus oli planeeritud järgneva aasta jooksul 415 500 fotokujutise digiteerimine. (Praeguseks on kõik need pildid eelvaadete kujul veebis nähtavad.) Samuti võimaldas projekt tagatisfailide säilitami- seks vajaliku kettapinna ostu. Projekti maksumus oli 450 tuhat eurot.

Immer Rotenburger

Klaasnegatiivide digiteerimise töölaud

Fotode digiteerimist sellises mahus ja sellise tempoga pole Eestis enne läbi viidud. Kogu digiteerimisteenus osteti sisse hanke korras. Ühis-pakkumusega võitsid hanke osahingud Grandolan, Expofoto TG, Anu Foto ja Rosemarie. Tööd teostati Tallinnas osalt teenusepakkuja ruumides ja osalt filmiarhiivis.

Põhilise osa digiteeritavast materjalist moodustasid filmiarhiivi atsetaat-, polüester- ja nitro-fotonegatiivid ning riigiarhiivi atsetaatnegatiivid. Samuti kuulusid digiteerimisele ajalooarhiivi ja filmiarhiivi klaasnegatiivid ning diapositiivid.

Eesti Vabariigi 19. aastapäeva paraad Tallinnas Vabaduse väljakul. Tanketid paraadil.
24. veebruar 1937. Foto: A. Kalm

Väga oluline ja mahukas osa tööst oli negatiivide puhastamine ja digiteerimiseks ettevalmistamine. Selle käigus sai hulk negatiive omale tänapäevased pakendid ja ümbrised, mis tagavad pikemaajalise säilimise.

Kogu materjal on salvestatud TIFF-failivormingusse ning tagatiskoopia võimaldab pilti trükkida vähemalt A3 suurusena. Pildi eelvaate — millega Fotises tutvuda saab — pikem külg on 500 pikslit.

Projekti käigus digitaliseeritud materjal annab mitmekülgse ülevaate Eestist analoogfotograafia ajastul. Vanem osa klaasnegatiividel kujutab 19. sajandi lõppu ehk perioodi, kus fotograafia alles laiemalt levima hakkas, ning viimased 35 mm filmile jäädvustatud kaadrid on aastast 2004. Spekter, millest on võimalik Fotise vahendusel praeguseks osa saada, on äärmiselt lai: pilte on Vabadussõjast taasiseseisvumiseni ning kõigest, mis jäi sinna vahele. Ja enamgi veel. Fotod nii inimestest kui keskkonnast nende ümber illustreerivad elu ja olmet möödunud sajandil.

V.I. Lenini nim üleliidulise pioneeriorganisatsiooni 65. aastapäeva paraad Võidu väljakul.
17. mai 1987. Foto: E. Norman

Kajastust leiavad ka väliseestlaste tegemised. Fotograafidest väärivad mainimist:

Karl Sarap, Eduard Selleke, Karl Hintzer, Jaan Riet, Alex Käbi, Hans-Roland Võrk, Gunnar Loss, Harald Leppikson ja loomulikult Johannes ja Peeter Parikas.

Kui nimetatud fotograafid tegid kõik oma tööd filmile, siis praegu on filmile pildistamine taandunud ainult entusiastide hobiks. 2012. aastal algas Kodak-i, ühe vanima ja edukaima fotomaterjalide tootja pankrotimenetlus. See on selge märk, et analoogfotograafia ajastu on läbi saamas. 2012. aastal võeti filmiarhiivi kogusse vastu ka esimesed digitaalselt sündinud fotod.

Kuigi vanu negatiivkogusid ja fotoalbumeid, mis on väärt koormama arhiiviriuleid, avastatakse veel üsna tihti, on selge, et käesolevat aega ja tulevikku kirjeldavad fotokogud saavad oma algusest peale olema digitaalsed.

Kaitseväge ja kaitseleitlaste paraad Vabaduse väljakul Eesti Vabariigi 75. aastapäeva tähistamiseks.
Riigikogu esimees Ülo Nugis, peaminister Mart Laar, president Lennart Meri.
24. veebruar 1993. Foto: H. Leppikson

Ruth Tiidor

Eesti vanimaks dokumentaalseks kultuuripärandiks võib õigustatult pidada Eesti Ajaloomuuseumis, Tallinna Linnaarhiivis ja Rahvusarhiivi ajalooarhiivis säilitatavaid pärgamendikollektsioone, mis sisaldavad ligemale 4000 haruldast ja kultuurilooliselt väärtuslikku arhiividokumenti alates 13. sajandist. Need arhivaalid pakuvad ainekku nii Eesti kesk- ja varauusaegse asustus- ja agraarajaloo kui ka poliitilise, sõja- ja kultuuriajaloo uurimiseks. Peegeldades omaaegse Eesti sidemeid Euroopaga, on samad dokumendid ajalooallikatena tähtsad ka rahvusvahelises mõõtnes, eriti Euroopa keskaja ajaloo mõistmiseks.

2010. aastani polnud muuseumi ja arhiivide piiratud tehnilised ja eelarvevõimalused võimaldanud pärgamentidele tagatis- ja kasutuskooptaid valmistada, kuigi originaaldokumentide võimaliku kahjustumise või hävimise riskide maandamisel peetakse lisaks hoiutingimuste stabiilsuse tagamisele efektiivseks ning kaasaegseks säilituslahenduseks kõrgevaliteediliste analoog- või digitaalkoopiate olemasolu.

Kollektsioonide vanusest, päritolust, eelnevast kasutamisest ning varasemate aegade ebasobivatest hoiutingimustest tulenevalt oli pärgamentide füüsiline seisund valdavalt ebastabiilne, mistõttu oli nende kasutamine üheaegselt nii komplitseeritud kui ka edasist säilimist otseselt ohustav. Kirjeldatud probleemi süvendas dokumentide koostismaterjalide eripärast tulenev kõrgendatud tundlikkus keskkonnatingimuste muutustele (pärgament) ja vähene vastupidavus intensiivsele kasutamisele (vahapitserid). Pärgamentsäilikuid väljastati mäluasutuste külastajatele uurimissaali üksnes eritaotluse alusel. Ajalooarhiiv pakkus võimalust tellida pil-distamise teel valmistatud digikoopia või värvislaid, sest vastavalt arhiivieeskirjale ei ole pärgamendil või pärgamentkoites arhivaalist lubatud valmistada valguskoopiaid.

Digiteerimine Linhofi ja Anagrammi tehnikaga Enniskojas Kanut, fotol vasakult esimene sealne projektijuht Mari Siiner

Ainus suhteliselt heas seisundis kollektsioon oli ajalooarhiivis, kus aastatel 2000–2006 oli läbi viidud terviklik konserveerimisprojekt (teostaja Eve Keedus, vt «Rahvusarhiivi tegevuse ülevaade 2005–2006»). Linnaarhiivis oli samuti pärgamentide konserveerimisega algust tehtud, kuid ajaloomuuseumi pärgamendikogu vajas tervikuna vilunud konservatori kätt — puhastamist, sirutamist ja uutesse ümbristesse paigutamist.

Pärgamentide pakkimine transpordiks, fotol esiplaanil Õie Puutsa, taamal Eve Keedus

Pärast 2009. aasta sügisel majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi poolt vahendatud infoühiskonna edendamise struktuurivahenditest projektoetuse saamist sõlmisid Rahvusarhiiv, Eesti Ajaloomuuseum ja Tallinna Linnaarhiiv koostöölepingu ning viisid aastatel 2010–2012 ellu ca 1,65 miljonit krooni maksnud digiteerimisprojekti, mille eesmärk oli neis mäluasutustes säilitatavate pärgamentide kõrgekvaliteediliste digitaalkujutiste valmistamine. Digiteerimist ja ajaloomuuseumi pärgamentide digiteerimiseks ettevalmistamist (osalises mahus) teostas Ennistuskoda Kanut. Projektitaotluse ettevalmistamist, riigihanke läbiviimist, teenuselepingu tehniliste tingimuste koostamist ning projekti etappide teostamise tähtaegade järgmist ohjas Rahvusarhiiv (projektijuht Ruth Tiidor). Tallinna Linnaarhiivis koordineeris vajalikke tegevusi Lea Kõiv, Eesti Ajaloomuuseumis Sirje Pallo ning Ennistuskodas Kanut Mari Siiner.

Linnaarhiivi pärgamentdokumentide kogu on Eesti suurim ning projekti raames digiteeriti sellest umbes kaks kolmandikku — 1534 säilikut aastatest 1237–1853. Enamik neist arhivaalidest kuulub Tallinna magistraadi fondi, aga pärgamente leidub ka gildide ja kirikute ning Mustpeade vennaskonna arhiivides. Tegemist on Eesti ala ja Tallinna linna üle valitsenud võimukandjate poolt Tallinnale antud linna privileegide kinnitusürikute, teiste Euroopa ajaloos tuntud poliitika- ja kirikutegelaste poolt väljastatud ürikute, samuti Tallinna magistraadi lepingutega teiste linnadega ning käsikirjalistel

pärgamentlehtedel raamatutega. Vanim dokument pärineb aastast 1237 (paavsti saadiku Modena Wilhelmil ürik Saksa-Rooma keisri Friedrich II määruse kohta annetustest kirikule), see on ühtlasi vanim Eesti alal säilinud kirjalik dokument.

Ajaloomuuseumi pärgamendikollektsioonis on ligemale 400 arhivaali aastatest 1247–1847. Need käsitlevad omandiõiguslikke, varanduslikke ja vastastikuseid majandussuhteid määravaid küsimusi: paavstide indulgentsid, valitsejate privileegid linnadele, seisuslikud privileegid, patendid ametikõrgendustest tsiviilteenistuses ja aukraadidest sõjaväe-teenistuses, käsitöös valitsenud tsunftikorda iseloomustavad sünnikirjad, selli- ja meistritunnistused. Teadusasutuste poolt väljastatud diplomite kõrval leidub ka tüüpilisi vabamüürluse ürikuid ja loožidest antud massoonide liikmetunnistusi. Vanim ürik on paavst Innocentius IV indulgents 1247. aastast.

Rahvusarhiivi kollektsioonist digiteeriti ligikaudu 1600 ajalooarhiivi 45 arhiivifondis asuvat pärgamentalusel arhivaali 13. sajandist kuni 19. sajandini. Teiste hulgas ka rahvusarhiivi vanim dokument, Taani kuninga Erik IV ürik kirikukümne kohta aastast 1240. Väärtusliku kogumi moodustavad Eestimaa ja Saaremaa rüütelkonna, magistraatide, Georg von Krusensterni ning Kukuruse mõisa ürikute ja pitserite kogus säilitatavad dokumendid. Kollektsiooni kuuluvad kuningate ja keisrite, ordu-meistrite, Tallinna, Tartu ja Saaremaa piiskoppide ning Padise ja Pirita kloostri ürikud. Projekti käigus jäid digiteerimata pärgamentidega samasse

säilikusse kuuluvad paberalusel dokumendid, nende digiteerimise on arhiiv kavandanud oma jõududega lõpetada hiljemalt 2013. aasta lõpuks.

Alates 2012. aasta aprillist avanes kõikidel huvilistel võimalus digiteeritud pärgamente vaadata ja lugeda rahvusarhiivi digitaalkogus Saaga (www.ra.ee/pargamendid/).

Ajalooarhiivi ja ajaloomuuseumi pärgamendid on nüüdseks hoiul Tartus Vahi tänava arhiivihoones, linnaarhiiv koostöös Kanutiga on jätkamas lõppenud projektist erinevatel põhjustel välja jäänud pärgamentdokumentide konserveerimist, digiteerimist ning perspektiivis saagastamist.

Ajalooarhiivi pärgamente transportis Tallinna ja Tartu vahel rahvusvaheline kunstitranspordifirma KLG Eesti AS

Pärgamentide tagastamine Vahi tn hoonesse

Mairold Kaus

Originaalvideote ning filmide kasutuskoopte
digiteerimine

Vajadus viia analoogformaadis videolinte-arhivaale digikujule on aja nõue. Analooglint video talletus-
meediumina on pikaajaliseks säilitamiseks eba-
kindel formaat, kuna allub ajas progresseeruvatele
füüsilistele mõjutustele: magnetlindile salvesta-
tud elektroonilised signaalid (valgus, värvus, heli)
kipuvad kuhtuma ja tulemusena on oma «esialgse
iluga» võrreldes oluliselt tuimem visuaal. Teine ja
mitte vähem oluline arhiivinduslik aspekt analoog-
video digiteerimise kasuks on kasutusmugavuse
suurenemine.

Tulenevalt eelöeldust asus filmiarhiiv 2009.
aastal kavandama suuremahulist projekti, eesmärgiga
digiteerida kõik meie kogudes leiduvad ana-
loogkandjail originaalvideosalvestised ning filmi-
sailikute Betacam-SP videolintidel olevad kasutus-
kooptid.

Projekti kavandamisel kirjeldati ettevõetava
suure töö kontseptsioon ning teostati põhjalik
analüüsi- ja korrapärase tööpärase liigitus
ja ajaline maht. Kokku kujunes digiteerimist vajava
materjali mahuks 700 tundi, millest 450 tundi oli
originaalvideoid ja 250 tundi filmide videokooptid
Betacam-SP kandjal.

Samuti oli vaja koguda tehnilisi teadmisi, sest
vastav digiteerimispraktika filmiarhiivil seni puu-
dus. On ju reaajas teostatav digiteerimine ainult
protsessi üks osa. Valida oli tarvis digiteerimiseks
sobilikud failivormingud (tagatis+kasutus+veeb)
ning kavandada tekkivate, tavamõistes üüratute
andmemahude säilituskeskkond (server+LTO).
Arvutamise ja katsetamise tulemusena valmis
ülevaade vajalikust säilitusmahust (96 terabaiti).

1605
Von Regen des Durchlauchtigsten Großnechtigen und
gebornen Fürsten vnd Herren heren Caroli / Der Reiche Schweden Götthen vnd Keiden-
nen Königs vnd Erbfürsten. Herzogen zu Sudermanlandt Nerike vnd Vermelandt / Inse-
digsten Königes vnd Herren Vorordenter des Haraußen vnd Kirichen Kreises Mannichter /
Xisebiter / Sampt meinen beiden Besitzern / Die Edlen Ehrnuesten vnd Manbafften Johan Hasti-
Kattentack / vnd Otto Lode von Mesebr / Thun kündet vnd vor Idernenniglichen / wes wurden den
Condition die sein / mit diesem vnsern vnsigelten brieffe / bekennen / Das vor vns im sitzenden ge-
wir aus gewaltiger macht vnser gnedigster Königes vnd Herren / das vollenkommene vnd na-
vnsern gewonlichen Landrecht / das gehegete gericht geseßenn / erschienen Der Edler Ehrnueste
Manbaffter Wilhelm Krangell von Koyell / vnd nebenst sich vor vnserm gericht eingestellet / Denn
vnd Wolgeachten Michael Seyte / vnd vns darneben berichtet / wie das er in itzo seiner großen vngel-
vnd aus seiner nott zurecken / vor eine gewisse Summa geldes als Fünffzig Reichstaler obgemelten Mich-
ste vnd seiner hausfrawen Elizabeth friese die Nüele Lornu mit einem hakenlandes vnd darzu einem
Hewschlaag von meinem Hoffe Mannta Handi. Leis gerandt / Erblich vnd gantz eigenthümlich zu er-
ten / vorntüge des darüber außgerichteten Kauffbriffes / vorkaufft. Derwegen er die geburliche auß-
vor sich seine Erben vnd Erbnehmen Auch mit Consert willen vnd zulas seiner Ehelichen lieben haus-
die Edle vnd viel tugendsame Catharina Maydell / nach Haraußen vnd Kirichen Rechten / vor mir ma-
vnd meinen beiden Besitzern / gelhan. Dat mit aber Kenffer im Rechten vorkahret / vnd diese gesche-
dracht im Rechten seine Tracht habe. Als ist hierumb der Vrielsman gefragt / Ob diese auftracht vns
sein konte / Daraußer geandwortet / Ja / So ferne es ihm Rechten itadi haben magt. Zu bekun-
warheit habe ich Mannichter obgemeldet / Sampt meinen Besitzern diese außdracht mit meinen an-
nen Pritzschafft vnsigeldet / Die geschehen vnd gegeben zu Neuall den fünften Augusti Anno 1605

Jo ganne Haslund den
mange Gange mit
des Gyt Dingem / Es ist
Ganne

Selle teadmisega sai edasi liikuda finantseerimisvajaduse juurde. Projekti rahastati läbi Riigi Infosüsteemide Arenduskeskuse majanduskeskkonna arendamise rakenduskava prioriteetse suuna «Infoühiskonna edendamine» rahastusvoorst. Projekti teostamise maksumus oli 166 612,55 eurot (2 606 919,90 krooni).

Järgnes teenusepakkuja, st tegeliku digiteerimistöö teostaja otsimine. Eesti väiksuse tõttu oli sobilike kandidaatide leidmine samuti väljakutse, kuna ükski Eesti mäluasutus ei olnud nii suures mahus videote digiteerimist varem ette võtnud. Lisatingimuseks oli nõue, et töö teostatakse filmiarhiivi ruumides, välistamaks originaalsalvestuste transportimisega kaasnevaid riske.

Valituks osutus Orbital Vox Stuudiod OÜ, kelle põhiline tegevusvaldkond on filmide järelhelindamine ning väiksemate videofilmide/reklaamide tootmine.

Vajaliku konfiguratsiooniga säilitusserveri ja LTO lindiroboti laienduse hanke valmistas ette Mart Vernik digitaalarhiivist. Soetatud tehniliste seadmete hinnaks kujunes 99 195,76 eurot (1 552 076,40 krooni) ehk siis pisut rohkem kui pool projekti kogumaksumusest.

Digiteerimisprotsessis erilisi ootamatusi ette ei tulnud ning tegevused püsisid seatud ajagraafikus. Tekkinud digitaalset tagatisformaati säilitatakse *Uncompressed video* resolutsioonis LTO andmelintidel. Tagatisformaadist loodi arhiivi igapäevatöoks vajalik kasutusformaad: 50 Mbit/sec andmahuga MXF videokonteiner, mis tallel serveri kettapinnal ning on vajadusel kiirelt leitav ja kasutatav. Kasutusformaadist on võimalik serveris renderdada tellijale vajalik videofailivorming, maksimaalse resolutsiooniga SD (720 x 576 pikslit).

Filmiarhiivi infosüsteemi FIS tarbeks genereeriti 320 x 240 piksli suuruses veebivideo. Veebivideole on «peale põletatud» ajakood, mida järgides on soovijail mugav videolõike valida ja tellida. Läbirääkimised Eesti Audiovisuaalautorite Ühingu ja Tallinnfilmiga võimaldasid meil veebis avalikult ja tasuta nähtavaks teha kogu videolintidelt digiteeritud kinokroonika ning valikuliselt dokumentaalfilme, millel vanust rohkem kui 50 aastat. Ülejäänud materjali, mille avalikku esitamist piirab autorikaitse seadus, saame lähiajal uurijale/kasutajale nähtavaks teha rahvusarhiivi uurimissaalide kohtvõrgus (Tartu, Tallinn, Kuressaare, Haapsalu, Valga, Rakvere).

Kokkuvõtteks:

Projekti tulemusena tekkis 2157 videofaili (834 originaalvideot, 1323 filmide ümbersalvestust).

FISi videoportaalil on hetkel avalikult nähtav 1265 pealkirja, s.o 11% kogu filmi/videofondist.

Ajaloo- ja kultuurihuvilisele kodanikule kodu- ning välismaal on loodud mugav võimalus tutvuda Eesti lähiajaloo eluolu kajastusega liikuva pildi vahendusel.

Nitroalusel kroonikafilmi digiteerimine filmiarhiivis

Projekti eesmärk oli digiteerida info säilimise ning avalikkusele kättesaadavuse tagamiseks filmiarhiivi filmikogust 30 tundi nitroalusel filme. Nitroalusel filmid on säilivuse seisukohast komplitseeritud materjal: filmilindi põhimik koosneb orgaanilisest aineist (nitrotselluloos) ning on seetõttu alluv ajas toimuvale hävingule, muutudes lõpuks pulbriks. Lisaks on nitrofilm ülimalt tule- ja plahvatusohtlik, see seab eritingimusi materjaliga ümberkäimisel. Samas on nitrofilmile talletatud pilt kõrge kvaliteediga. Emulsioonikiht koosneb hõbenitraadist, mis tagab erilisel hea kontrastsusega mustvalge pildi.

Projekti algfaasis teostasid arhiivitöötajad põhjaliku eelvaliku digiteerimisega päästetavate nitrofilmide seas. Digiteerimiseks valiti Eesti ajalugu kajastav kroonikamaterjal 20. sajandi esimesest poolest ning seni ka arhiivis «läbi vaatamata» üksikud negatiivi- ja positiivijupid, mille seostamine juba olemasolevate filmidega jäi hilisemaks lisatööks.

Eelnevalt telliti vajalikud abimaterjalid: kvaliteetsed liimipressid, filmirakordid ja kemikaalid, filmide skannimiskõlblikku seisukorda viimisel osalesid kõik filmikonservaatorid.

Ettevalmistustöö käigus selgus, et skannimise võimaldamiseks on 800 meetrit vana filmiainest halva füüsilise seisundi tõttu vaja kopeerida uuele filmipõhimikule. Töö telliti Soome Filmlabist ning teostati *wetgate* (märgmenetlus) tehnoloogial kopeerimisena polüesterpõhimikul filmilindile.

Filme skannis teenusepakkuja MTÜ Eesti Digikeskus ning töö teostati filmiarhiivi ruumides. Skaneerimishanke vaide tõttu pidurdus kogu projekt algfaasis pooleks aastaks.

Filmikaadrid skanniti TIFF-vormingus 2K resolutsioonis ja on töötlemata kujul (tagatisena) talletatud LTO andmelintidele. Loodi ka kasutus- ja kontrollkoopiad videona (50 Mbit/sec MXF-vormingus), mida hoiustatakse serveri kettapinnal, võimaldades nõnda filmiainese kiirsinguid ja järelkasutust. Videofailide loomisele eelnes mõningane valguse ja värvitasakaalu määramine.

Skannitud filmide pärastise digitaalse korras-
tustöö teostas filmiarhiivi 40-aastase kogemusega juhtivkonsultant Pearu Tramborg. Korras-
tuse tulemusena tekkis juurde hulk uusi filmiarhiivale ja täpsustusi oluliselt senised filmiannotatsioonid autorite, isikute, sündmuste ning filmitud kohtade osas.

Uute filmileidudena väärivad nimetamist järgnevad näited:

- Nõukogude Liidu saadik Eesti Vabariigis Leonid Stark Toompea lossi ees enne ja pärast volituste esitamist riigivanem Konstantin Pätsile 11. septembril 1923. a. (Estonia Film)
- Välissaadikud külastavad ametisse asunud riigivanemat Toompeal riigivanema resident-sis 31. märtsil 1924. a. (Estonia Film)
- Päev Tallinna turul. Eksperimentaalfilm. (Konstantin Märsk 1925?)
- Tartu Kunsti ja Kirjanduse Klubi organiseeritud raamatuaasta Viie ball «Vanemuise» teatris Tartus 2. novembril 1935. a. (Eesti Kultuurfilm)
- Eesti Põllumeeste Kogude ülemaalisest täiskogust osavõtjad tervitavad täiskogu poolt ülesseatud riigivanema kandidaati K. Pätsi 15. jaanuaril 1934. (Eesti Kultuurfilm)
- Pärnu Põllumeeste Seltsi aastanäitus [27. august 1938]. (Eesti Kultuurfilm)
- Haapsalu Läänemaa Ühisgümnaasiumi abiturientide lõpuaktus [1935–1937]. (Eesti Kultuurfilm)
- Kaitseväe Männiku laskemoonaladude plahvatusohvrite ühismatus Kaitseväe kalmistul Tallinnas 18. juunil 1936. a. (Eesti Kultuurfilm)
- Vahtkonnavahtetus valitsushoone ees Toompeal [1937]. (Eesti Kultuurfilm)
- Eesti Apostelliku Õigeusu Räpina koguduse 185. aastapäeva tähistamine 1937. a.

Kokkuvõtteks

Projekti kogumaksumus oli 260 714,01 eurot (4 079 287,77 krooni), sellest digiteerimisteenus 158 967,44 eurot (2 487 300 krooni), täiendav and-
memaht kettamassiivi ja lindiseadmesse 64 806,41 eurot (1 014 000 krooni), nitrofilmide töötlemiseks vajalikud kulumaterjalid 6391,16 eurot (100 000 krooni) ja nitroalusel filmide *wetgate* kopeerimine Soome Filmlabis 9995 eurot (156 387,77 krooni).

Projekti teostamiseks hankis MTÜ Eesti Digikeskus arhiivifilmide kõrgetasemel skannimiseks sobiva filmiskanneri, mis on seni ainuke omataoline Eestis. Projekti käigus skanniti ning taastati «Tšeka komissar Miroštšenko» (Eesti Nationalfilm, 1925), mis võimaldas vanima arhiivis säilinud täispika mängufilmi taas vaatajate ette tuua.

Projekti tulemusi tutvustas Pearu Tramborg avalikkusele 12. detsembril 2011 kinos Artis. Projekti käigus tekkinud digisisu tehakse pärast korras-
tustöö lõppemist nähtavaks infosüsteemis FIS ning see on liidetav Europeana ja European Film Gateway videoveebidega.

Videodigitaator Ants Ruuser

Wij Sigismundus medh Bndz nádhe

Dverigis, Dotter och Wender Konung Sweriges till Finlandh, Laxen, Wästerbotten och Ingemanland, Rosland och Offver the Elan, och Hertig Sa och Konung i Polen, Storfurst till Litawen, Wippen, Pessien, Masowien, Samogitien, Kowen, Wolgauen och Dithland, hertig i Wittenberg, att efter isat waris treuere och Riddersman Hans Wartinan till Marimonise tillförordnad om a Wäster, hafue almindeligen och om warit Stadhsfestsse breff på de Wod och Warden i Liscand som Kong Met war Etskellige hære ger fader, begæstlig ingatimmet som till ewerdeligh äge und och giffuit gaffner som är Wästermoise tre harker land och en Quarn benen d hære tebligast vdi Paltshus, och en land liggendes vdi höfte län, Samme lader vdi Jmofall By tre harker land liggendes i Padis län, och för den By Wapen som Widderg gaffner igen bekommnit är honom af framledsue Herr Pontus på hög, war salige hære ger fader, begæstlig ingatimmet som harker land i Pittle By vdi Wittenstien län och sex harker land vdi langes By vdi Padis län, J län måtte är honom merumt som vdi tre harker land vdi länfull och Paltshen By är i Kagle län för sex hunderde Ottekes och en halff daler sungen på sin besättning, att forder honom är och efterlatet till förslutning af hög, war salige hære ger fader en halff harker land vdi Kagle län, som vdi Asper Sa gaffne war dertimmet hört hans odumle bön, och forderskult vdi dette warit dyne breff krafft konserueret och Stadhsfestsse, war och hærmedh för Os och wære efterkommande Dverigis Ryker, Konunges, Konserueret och Stadhsfestsse för Wäster vnderlyd och länning så att för Hans Wartinan och hans erfning for Wod och Warden medh Keler Eng, Quarn, Saksjwatin, wigmast, ogfald, den der till gyden, aldeles såsom sielfsue breffwen dertom wistlyteliga vdi dertstaden gyde och formale nittige bracte och begæstlige, som hunderder forderskult hærmedh alle ego de helst warer kunn som för warer skult wære och skole göre och latge it göre hærmedh ginder, och eller forslang Segreffuit på warit Konglige breff Dloctholm den 11. Junij Anno 1597. Vi war Regementz tid i Dverige på det fæst och i Polen på det Stünde.

Hedvig Mäe

Säilitusosakonna viimaste aastate tegemisi on ilmestanud digiteerimistööd.

2011. aasta tellimustest tuleb mainida juba aasta varem alanud koostööd Yad Vashemiga — memoriaalinstituudiga, mis kogub ja uurib materjale Teises maailmasõjas massiliselt hukatud juutide kohta. Instituudi tellimusel digiteeriti eri fondidest kokku 1943 säilikut juudi vähemusrühvast puudutavaid materjale (üle 66 000 kujutise).

Augustis esitas digiteerimistellimuse üksikutele säilikutele 33 fondist organisatsioon The Central Archives For The History Of The Jewish People. Osa soovitud arhivaalidest oli varem juba digiteeritud, kokku edastati 37 356 kujutist.

2012. aasta prioriteet oli Stanfordini Ülikooli Hooveri Instituudi tellimuse täitmine. Vastavalt 22. novembril 2011 sõlmitud kokkuleppele digiteeritakse uuemat Eesti ajalugu puudutavaid materjale. Töödega alustati jaanuaris 2012 ning aasta jooksul viidi digikujule 6282 säilikut (454 655 kujutist). Hooveri Instituudi tellimus oli nii mahukas, et tingis ümberkorraldusi töövoogudes. On oluline, et fondide korrastamine, AISi kontroll, fotode-kaartide kirjeldamine ja vajadusel ka konserveerimine saaks tehtud enne säilikute jõudmist skannimisele. Kuna tellimust täidab riigiarhiivis üheaegselt kolm digiteerijat, siis ei jõutud muude kohustuste kõrvalt arhivaale digiteerimiseks ette valmistada. Ülesanded jagati olemasolevate inimeste vahel selliselt, et ettevalmistus digiteerimiseks on saanud neist kahele põhitööks. Lahendus muutis kogu digiteerimisprotsessi sujuvamaks ja kiiremaks.

2012. aastal jõudis lõpule mitu aastat kestnud koostöö Utah Genealoogia Seltsiga (*Genealogical Society of Utah, GSU*). GSU on mittetulunduslik ühing, kes kogub ja säilitab genealoogilist informatsiooni üle maailma ning loob sellele veebijuurdepääsu (familysearch.org). Genealoogiliste allikate digiteerimise tarbeks anti arhiivile kasutada skanner koos vajaliku tarkvaraga, hooldati riist- ja tarkvara ning õpetati välja töötajaid. Kokku digiteeriti GSU tellimisel riigiarhiivis elanike nimekirju ja kartoteeke üle 663 000 kujutise.

Eesti Lennuakadeemia kavatseb koostöös Eestis tegutsevate õhusõidukite hooldusorganisatsioonidega taasvalmistada õppelennuki PTO-4, mis tähistab 2013. aastal oma 75. juubelit. Septembris 2012 digiteeriti akadeemia tellimusel lennuki plaanid.

ERA 627-1-439, l. 99

Canon EOS 5D Mark III töötav digiteerimislahendus

ning tekstidokumente sisaldanud säilikuid. Projekti «Digitaalne algus — Eesti Vabariigi loomist ja iseseisvuse taastamist kajastavate dokumentide digiteerimine» tarvis digiteeriti peamiselt fotosid.

Viimasel paaril aastal on digiteerimise mahud riigiarhiivis jõudsalt kasvanud just tänu projektidele ja tellimustele. Aastal 2012 digiteerisime oma vahenditega kokku 6760 säilikut (1 016 492 kujutist). Võrdluseks: 2011. aastal tehti 517 264 ja 2008. aastal, kui osteti esimene värviline raamatuskanner Zeutschel, 82 188 kujutist. Praegu on riigiarhiivis neli skannerit, mis kõik võimaldavad teha värvilisi, kõrge resolutsiooniga kujutisi. 2012. aastal osteti lisaks lameskanner, millega saab digiteerida ka negatiive. Täielikult loobuti Minolta raamatuskannerist, mis võimaldas teha halltoonides kujutisi ning mida viimastel aastatel kasutati vaid uurijateeninduses nn odavkoopia valmistamiseks. Nüüd saavad uurijad kõik kujutised värvilistena. Koopiade parem loetavus on suurendanud ka klientide poolt esitatud tellimuste arvu.

Rongl. D

Deputerades till
Reductions Rådets

sektion och Utlägg anmäla

alla de tillhörande och

och Gullenbergs Rådets som alla

med de Rådets Rättens

afskrif och Stockholm den 10

S

afse om man vill öfverseendet af de

missionen proviserade och insyn. Fia

ter sig och insynen af Rådets Rät

tried af Gullenbergs Rådets som alla

och som varit af Rådets Rådets alla

och Rådets Rådets och Rådets Rådets

af Rådets Rådets och Rådets Rådets

och Rådets Rådets och Rådets Rådets

och Rådets Rådets och Rådets Rådets

och Rådets Rådets och Rådets Rådets

och Rådets Rådets och Rådets Rådets

Ivi Tomingas

Filmiaastat asuti ette valmistama juba aastal 2005. Siis sõlmisid filmindusega tegelevad institutsioonid — Kultuuriministeerium, Eesti Filmi Sihtasutus, Eesti Kultuurkapital, Eesti Rahvusringhääling, OÜ Tallinnfilm, Eesti Filmiajakirjanike Ühing ja Rahvusarhiivi filmiarhiiv — ühiste kavatsuste kokkuleppe, milles põhiliste ülesannetena planeeriti filmipärandi tutvustamist ja digiteerimist, filmimuuseumi loomist ja rahvusfilmograafia koostamist.

Aastal 2012 üritused kulmineerusid, see töi filmiarhiivile kaasa tavalisest märksa suurema töökoormuse. Osaleti filmide ettevalmistamisel Eesti Päevalehe suurejoonelisele DVD-projektile (kokku publitseeriti 45 mängufilmi) ja ETV saatesarjale «Kaadris».

Filmiarhiivi kollektiiv filmiaastal:

esireas Mairold Kaus; teises reas vasakult Pearu Tramberg, Leida Sooäär, Meelis Pranno, Sirje Older; kolmandas reas Naima Kull, Sirje-Mai Hallaste, Ivi Tomingas, Niina Makarova, Lea Tegelman, Piret Sildna; neljandas reas Kersti Kännel, Aigi Bremse, Rita Tuulik, Heleen Teenus

30. aprillil 2012 sõitis filmirong Tartusse sajandi filmipeole. Vasakult Sirje-Mai Hallaste, Ivi Tomingas ja Lea Tegelman.

Sajandi filmigala Dorpati keskuses, pildile on jäänud filminäitleja Eve Kivi ja filmikunstnik Halja Klaar

Fotonäituse «100 aastat eesti filmi» koostajad: kujundaja Sten Oja, kuraator Gerli Rebane, konsultant Sirje-Mai Hallaste

Brüsselis, Moskvas, Helsingis, Tampere, Lussa filmifestivalil Prantsusmaal ja paljudes kohtades Eestis (nt Priit Pärna festivalil Tapal, Aegviidus ja Pärnu-Jaagupis) näidati filme filmilindil, mis tähendas palju tööd konservaatoritele. Samas ilmnes, et digitaalsete failide teisendamine vajalikku vormingusse on samuti aeganõudev ülesanne.

Võttepaikade jäädvustamise projektile valiti 105 fotot vastavatest filmidest. Filmi «Elavad pildid» võttegrupp leidis meie kogudest nii mõndagi inspireerivat filmiplatsi kujundamiseks, aga ka filmikaadreid filmis kasutamiseks.

Koostöös kinoliiduga näidati alates septembrist teisipäeviti arhiivifilmide programme: «Eesti filmi lätetel». Digitaalselt taastatud filme «Vilsandi» ja «Tšeka komissar Miroštšenko» poldud nähtud viimased 70 aastat, seda nii füüsilistel (nitrofilm) kui ka poliitilistel põhjustel (nõukogude ajal salajases fondis). «Tšeka komissar Miroštšenko» esitusega tähistati rahvusvahelist audiovisuaalpärandi päeva. Filmi näidati ka Tartus Elektriteatris. «Vilsandi» filmiga avati Matsalu X filmifestival. Mõlema filmi taastas digitaalselt konservaator Õie Kukk.

Tore sündmus meie arhiivis oli 22. märtsil Tõnu Virve filmi «Armud tulnud, armud jäänud» üks esilinastusi koos filmi autorite ja peategelasega.

Eraldi ettevõtmine oli kahtlemata osalemine muuseumiöös, eriti, et teema oli sel aastal kohane filmiaastale: «Õös on kino!». Lisaks sellele, et konsulteerisime muuseumi ja andsime neile filme kasutada, võtsime ka ise külalisi vastu. Valmistasime ette neli erinevat filmiprogrammi, mida kokku näidati tosin korda, koostasime kaks fotonäitust ja näituse filmitehnikast ning sisustasime töötoa lastele, kus sai teha filmilindist mitmesuguseid asju. Riigi-arhiivi kolleegid hoidsid samal ajal lahti fotonäitust «100 aastat eesti filmi». Arhiivioöl külastas meid 402 huvilist. Jäime ise selle üritusega väga rahule ja tundus, et jäid needki, kes meid vaatamas käisid. Ilmselt meeldis selleaastane teema muuseumidele, sest allakirjutanule omistati muuseumisõbra tiitel! Rõõmustav on, et selles vabatahtlikus ettevõtmises osales meie kollektiiv pea täies koosseisus, 23 inimesest 21!

Pearu Tramborgil täitus 24. novembril 2012 40 aastat tööd filmiarhiivis!

Filmiaastal koostasime fotonäituse «100 aastat eesti filmi». Iga aasta juures olid kirjas kõik sel aastal tehtud filmid, nimekirja ilmestas foto ühest mängufilmist. Näituse kuraator oli Gerli Rebane ja kujundaja Sten Oja, kaasa aitasid Sirje-Mai Hallaste ja Mati Mänd. Näitus oli üleval Maneeži 2 galeriis veebruari lõpust mai lõpuni, praegu saab näitust vaadata Balti filmi- ja meediakolledži võttepaviljonis.

Koostöös rahvusraamatukoguga avasime harulduste saalis septembris 2012 näituse «Eesti kirjandus kinolinal». Näituse kuraator oli Katre Riisalu raamatukogust, filmiarhiivi poolt panustasid Aigi Bremse, Sirje-Mai Hallaste, Maiold Kaus ja riigi-arhiivist Liivi Uuet.

Oluline sündmus oli J. Pääsuke filmide DVD «Esimene ... Pääsuke» väljaandmine. Plaadil olevad filmid skanniti 2K-s ja pilt taastati digitaalselt.

DVDga kaasas olevast brošüürist leiab lisamaterjali filmide kohta. Töögruppi juhtis Maiold Kaus. Plaati tutvustati nii Tartus Eesti Rahva Muuseumis kui Tallinnas Kinomajas.

Näitustest on küll juttu olnud, kuid tuleb märkida, et kõige populaarsemaks osutus filmiplakatite näitus «Eesti filmi plakat 1965–2005», mille vormistas Kuressaare linnavalitsus ja mis oligi esmalt eksponeeritud Kuressaares 2011. aasta lõpus. Sama näitus on näha olnud veel Maneeži 2 galeriis, Ungaris, Tõstamaal, Nõmme kultuurikeskuses ja Balti filmi- ja meediakolledžis. Digiteeritud plakatite põhjal olid näitused veel Soomes ja Tarvastus.

Lisaks oleme aidanud leida filmiajaloolist materjali erinevatele näitustele ja üritustele Tartu linna-muuseumis ja filmimuuseumis, filmigalale Tartus, Tõstamaa näitusele jm.

Filmiaastat tähistasime ka ajakirjas Tuna. 2012. aasta kolmandas numbris oli filmitemaalisi kirjutisi, fotonurk oli pühendatud dokumentalistidele ning lisana oli kaasas DVD «Läbi kaamerasilma 1913–1938». DVD koostas Lea Tegelman.

Meie arhiivi jaoks oluline ja sümbolne oli kokkusaatus, et just filmi juubeliaastal täitus 40 tööaastat meie raudvaral — Pearu Tramborgil, kes on oma teadmiste ja kogemustega filmiarhiivi mainet kõrgel hoidnud nii kolleegide kui arhiivikasutajate hulgas.

Filmiaasta lõppes ametlikult Eesti filmi andmebaasi avamisega, kuhu filmiarhiiv oli panustanud juba enne filmiaastat nii oma tööjõuga kui ka sisuliselt fotode ja filmidega.

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et aasta oli töökas ja huvitav, pani kohati proovile meie võimete piirid, kuid tõestas taas kord, et ühise meeskonnana toimides saame hakkama!

Muuseumiöö filmiarhiivis 19. mail 2012: laste õpituba Meelis Pranno juhendamisel